

UiO • **Det juridiske fakultet**

Rettigheter til laksefisket i Reisaelva

Kandidatnummer: 692

Leveringsfrist: 25. november 2013

Antall ord: 17 975

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Emne og problemstilling	1
1.2	Materiale og metode	2
1.2.1	Underrettsdommer	2
1.2.2	Bakgrunnsretten	3
1.2.3	Kilder om faktiske forhold	4
1.2.4	Litt om metoden	5
1.3	Avgrensninger og terminologi	5
1.4	Videre opplegg	6
2	RETTIGHETER TIL LAKSEFISKET I 1893	7
2.1	Historisk bakgrunn	7
2.2	Bakgrunnsretten om laksefisket	8
2.2.1	Hovedregel: Grunneieren har eneretten	8
2.2.2	Unntak fra grunneierens enerett	9
2.3	Trondhjem overretts dom av 15. mai 1893	12
2.3.1	Innledning	12
2.3.2	Hvem er fiskeberettiget ifølge dommen?	13
2.3.3	Grunnlaget for beboernes rettigheter	14
2.3.4	Omfanget av beboernes rettigheter	16
2.3.5	Rekkevidden av dommen	19
3	100-ÅRSPERIODEN FRA 1893 TIL 1995	20
3.1	Innledning	20
3.2	Utviklingen i bakgrunnsretten fra 1893 til 1995	20
3.2.1	Lov om Laks- og Sjøørretfiskeriene m. v. av 8. april 1905	21
3.2.2	Lov om laks- og sjøørretfiskeriene m. v. av 27. februar 1930 nr. 5	22

3.2.3	Lov om laksefisket og innlandsfisket av 6. mars 1964	22
3.2.4	Lov om laksefisk og innlandsfisk mv. av 15. mai 1992 nr. 47	23
3.3	Dom fra Lyngen sorenskriveri 31. mai 1923.....	24
3.4	Utleie av fiskeretten.....	24
3.5	Forhenværende fiskeriinspektør Landmarks betenkning i 1931	25
3.6	Rt. 1933 s. 707 og Rt. 1955 s. 30	26
3.7	Dommene fra 1956 og 1957	26
3.7.1	Innledning	26
3.7.2	Hvordan stilte retten seg til 1893-dommen?	27
3.7.3	Var beboernes rettigheter totale og eksklusive?.....	28
3.7.4	Rekkevidden av dommene	29
3.8	Bortleie og bruk av elva etter 1957	30
3.9	Dommene fra 1979 og 1980	31
3.9.1	Innledning	31
3.9.2	Hadde beboerne fiskerett på privat grunn?	32
3.9.3	Øvrige spørsmål	33
3.10	Rettstilstanden før jordskiftesaken i 1988.....	33
3.11	Jordskiftesaken 1989–1995	37
3.11.1	Bakgrunnen for saken	37
3.11.2	Midlertidig bruksordning.....	37
3.11.3	To dommer 24. april 1991	38
3.11.4	Hvem er fiskeberettiget?.....	39
3.11.5	Grunnlaget for beboernes rettigheter	39
3.11.6	Omfanget av beboernes rettigheter	40
3.11.7	Kontradiksjon	45
3.11.8	Anke.....	47
3.11.9	Rettskraft.....	48
4	UTVIKLINGEN FRA 1995 TIL 2013	51
4.1	Innledning.....	51

4.2	Bruksordningen fastsatt i 1995	52
4.3	Jordskiftesaken i 2013	53
4.3.1	Begjæring om stansing	54
4.3.2	Ny bruksordning.....	54
4.4	Fordeling av fiskerettighetene i 2013	56
5	AVSLUTNING	57
6	LITTERATUR.....	61
7	VEDLEGG	66
	Vedlegg 1: Kart over Reisaelva.....	
	Vedlegg 2: Dom fra Trondhjem overrett 15. mai 1893	
	Vedlegg 3: Leiekontrakt av 3. mai 1957	
	Vedlegg 4: Brev fra advokat Trygve Fjeld til Miljøverndepartementet 21. april 1980	
	Vedlegg 5: Annonse i Nordlys 17. januar 1989	
	Vedlegg 6: Annonse i Nordlys 26. februar 1991	

1 Innledning

1.1 Emne og problemstilling

Reisaelva ligger i Nordreisa kommune, nordøst i Troms fylke. Elva ligger i et naturskjønt område, og øverste del av elva er nasjonalpark.¹ Den er en av Norges beste lakseelver, med en 85 km lang lakseførende strekning. Emnet for denne oppgaven er rettigheter til laksefisket i Reisaelva.

Hovedregelen om rett til fiske av laksefisk i vassdrag er at grunneieren har eneretten, jf. lakse- og innlandsfiskloven (1992) § 16 første ledd bokstav a. Unntak kan imidlertid følge av bestemmelser gitt i eller i medhold av lov, sedvane, alders tids bruk eller annen hjemmel, jf. samme bestemmelse. Som det vil fremgå i denne oppgaven, er det i dag klart at beboerne innenfor visse grenser i Nordreisa har rett til å fiske i Reisaelva. Hvordan har denne rettigheten oppstått og utviklet seg? Det er problemstillingen i denne oppgaven. Beboernes rettigheter studeres således i et historisk perspektiv. Jeg har valgt å se på perioden fra 1893 til 2013. Starttidspunktet 1893 er valgt fordi det da ble avsagt en dom fra Trondhjem overrett som prejudisielt tok stilling til flere sider av rettighetene til laksefisket i Reisaelva. Denne dommen er behandlet i punkt 2.3.

Når jeg ser på utviklingen i beboernes rettigheter til fisket, vil jeg forsøke å fokusere på tre hovedspørsmål. Det første spørsmålet er hvem som nyter godt av fiskeretten, altså hvem som er rettighetssubjekt. Det andre spørsmålet er hvilket grunnlag, eller hjemmel, beboernes fiskerett har. Det tredje spørsmålet er hva som er innholdet og omfanget av beboernes rettigheter. I tilknytning til dette blir det et spørsmål om de har en eksklusiv rett, eventuelt hvilke rettigheter som tilkommer grunneierne. Jeg vil drøfte disse spørsmålene på tre tidspunkter: 1893, 1988 og 2013. Når jeg ser på dommer og andre forhold mellom disse tids-

¹ Jf. Forskrift om vern for Reisa nasjonalpark av 28. november 1986 nr. 2112.

punktene, vil jeg forsøke å belyse hva de ulike kildene sier om disse tre spørsmålene. Jeg vil også ha et fokus på hva som har vært viktig for etableringen og utviklingen av beboernes rettigheter.

1.2 Materiale og metode

1.2.1 Underrettsdommer

Det foreligger en rekke underrettsdommer som tar stilling til ulike sider ved fiskerettighetene i Reisaelva. De viktigste dommene er:

- Trondhjem overretts dom av 15. mai 1893.
- Lyngen herredsretts dom av 2. mai 1956 og Hålogaland lagmannsretts dom av 11. januar 1957, inntatt i RG 1957 s. 337.
- Lyngen herredsretts dom av 1. februar 1979 og Hålogaland lagmannsretts dom av 27. mars 1980.
- Nord-Troms jordskifteretts to dommer 24. april 1991 i sak 1900-1988-0003.

Fra 1989 til 1995 og i 2013 verserte det dessuten to jordskiftesaker som fastsatte bruksordning for fisket i Reisaelva.

De nevnte dommene er det viktigste materialet som denne oppgaven bygger på. Dersom dommene er rettskraftige for alle partene, normerer de og avgjør ulike sider av rettsforholdene i Reisaelva. Selv om dommene ikke er rettskraftige for beboerne, har de likevel betydning for utviklingen av deres rettigheter.

For det første har dommene bevisverdi. Vitneforklaringer og andre faktiske opplysninger som fremgår av dommen, kan benyttes som kilder som sier noe om de faktiske forholdene. Jeg vil bruke en del opplysninger som fremgår av dommene på denne måten. *Resultatet* i dommene har også bevisverdi. Resultatet i dommen sier noe om hvordan rettstilstanden var på domstidspunktet. Når domstolene bruker dommer om et konkret rettsforhold som bevis,

vil de ofte uten videre bygge på resultatet i den tidligere dommen.² Når en dom brukes som bevis, er den imidlertid ikke bindende, den har altså ingen vekt i kraft av å være en dom. Dersom andre faktiske forhold eller bevis tilsier at rettstilstanden var annerledes enn det dommene gir uttrykk for, må dommen vike.

For det andre kan dommene brukes som rettskildefaktor. Når en dom benyttes som rettskildefaktor, innebærer det at dommen får vekt i seg selv fordi den er en dom. Underrettsdommer har normalt ikke så stor rettskildevekt.³ For dommene om fisket i Reisaelva er det imidlertid flere forhold som taler for at de bør tillegges betydelig vekt som rettskildefaktorer. For det første foreligger det ikke høyesterettspraksis som tar stilling til spørsmålene skissert under punkt 1.1. Dommene gjelder et konkret og lokalt rettsforhold. Anke over slike dommer slipper svært sjelden inn til behandling i Høyesterett.⁴

I den grad dommene er godt kjent og har gitt grunnlag for en enhetlig rettsoppfatning i området, bør de også tillegges vekt. Dersom saken var godt opplyst, er det sannsynlig at retten kom til riktig resultat. Godt opplyste dommer bør derfor tillegges vekt. Dommens alder kan også være et moment, men etter mitt syn må uansett det avgjørende være i hvilken grad dommen har dannet grunnlag for en fast rettsoppfatning.

1.2.2 Bakgrunnsretten

Jeg studerer utviklingen av rettigheter til fisket i perioden 1893 til 2013. I denne forbindelse er det nødvendig å belyse bakgrunnsretten i perioden.

I 1893 var det Kong Christian Den Femtis Norske Lov 5-11-12 som inneholdt hovedregelen om fiskeretten. Senere har dette blitt regulert i lov om Laks- og Sjøørretfiskerierne m. v. av 8. april 1905, lov om laks- og sjøørretfiskerierne m. v. av 27. februar 1930 nr. 5 og lov

² Eckhoff (1945) s. 27.

³ Eckhoff skriver at de har ”langt mindre vekt” enn høyesterettsdommer. Eckhoff (2001) s. 159.

⁴ Slike saker har ikke ”betydning utenfor den foreliggende sak”, jf. tvisteloven (2005) § 30-4 første ledd og tvistemålsloven (1915) § 373 tredje ledd nr. 4.

om laksefisket og innlandsfisket av 6. mars 1964. I dag reguleres rettighetene til laksefisket av lov om laksefisk og innlandsfisk mv. av 15. mai 1992 nr. 47.

For å belyse bakgrunnsretten i 1893 og dermed sette dommen fra Trondhjem overrett 15. mai 1893 i perspektiv, benytter jeg Fr. Brandts bok *Tingsretten* fra 1878. Jeg bruker Gunnar Eriksens *Alders tids bruk* fra 2008 for å sette Brandts fremstilling i en større sammenheng. Boken er basert på forfatterens doktoravhandling med samme navn, og gir blant annet en grundig fremstilling av det historiske synet på reglene om alders tids bruk.

1.2.3 Kilder om faktiske forhold

Når jeg studerer den historiske utviklingen fra 1893 til 2013, er det nødvendig å vite en del om de faktiske forholdene til ulike tider. Eksempler på slike faktiske forhold er hvem som eide grunnen, hvilket fiske som ble utøvd og hvilke rettsoppfatninger som var rådende.

Som nevnt under punkt 1.2.1 vil jeg bruke en del faktiske forhold som fremgår av underrettsdommene om laksefisket i Reisaelva. Når jeg skriver om den historiske bakgrunnen for eiendomsforholdene i området, bruker jeg også NOU 2007:14 *Samisk naturbruk og retts-situasjon fra Hedmark til Troms*.

For å belyse hvilken faktisk bruk som er utøvd fra 1950-tallet og frem til i dag, samt hvilke rettsoppfatninger som har vært til stede hos befolkningen i Nordreisa, har jeg vært i Nordreisa og hatt samtaler med syv beboere 16.–17. oktober 2013. For å unngå at disse endret sine utsagn i ettertid, har jeg ikke latt beboerne lese hvilke utsagn jeg har brukt i oppgaven, eller hva de andre beboerne har sagt. Av hensyn til de beboerne jeg har intervjuet, har jeg derfor valgt å anonymisere dem. De vil bli referert til som ”beboer 1”, ”beboer 2” og så videre i denne oppgaven.

Samtalene jeg hadde med beboerne bar noe preg av at de i dag mener å ha større rettigheter til fisket enn det de har etter jordskiftesakene fra henholdsvis 1989 til 1995 og 2013. En nydannet interesseforening for de fiskeberettigede beboerne, Auttimaa, har vært i kontakt med advokater for å eventuelt reise søksmål om fiskerettighetene i Reisaelva. Jeg oppfattet

det slik at meningene og utsagnene til en del av beboerne var farget av nyere diskusjoner i forbindelse med dette. Jeg har forsøkt å bruke beboernes utsagn for å fylle noen hull i fremstillingen av de faktiske forholdene. Jeg har i liten grad kunnet benytte uttalelser om rettsopfatningen for 20 eller 30 år siden, da disse oppfatningene kan være farget av nyere diskusjoner i forbindelse med et mulig søksmål om fiskerettighetene.

1.2.4 Litt om metoden

Som nevnt i punkt 1.1 tar jeg med denne oppgaven sikte på å undersøke hvordan beboernes rettigheter til fisket har oppstått og utviklet seg. Jeg mener ikke å ta endelig stilling til nøyaktig hvordan fordelingen av rettighetene har vært på ethvert tidspunkt fra 1893 til 2013. Jeg drøfter en del av hovedspørsmålene på tidspunktene 1893, 1988 og 2013. Mellom disse tidspunktene blir fremstillingen i stor grad deskriptiv. Hensikten er å belyse hva som har skjedd i perioden, for så å drøfte betydningen av de ulike forholdene når jeg kommer til et av de nevnte tidspunktene.

Opgaven kan karakteriseres som en slags ”juridisk feltstudie”. Ved å se på hvordan rettsforholdene i elva har utviklet seg, kan jeg finne ut hvilke faktorer som har bidratt til å stifte, utvikle eller definere beboernes rettigheter. Oppgaven har således empiriske (rettshistoriske) elementer, i og med at den beskriver hva som skjedde fra 1893 til 2013. I tillegg har den rettsdogmatiske elementer, ved at jeg på ulike tidspunkter drøfter hvem som har rettigheter til fisket, hva som er grunnlaget eller hjemmelen for retten samt innholdet og omfanget av retten.

1.3 Avgrensninger og terminologi

Jeg vil foreta visse avgrensninger i oppgaven. For det første holder jeg reindriftssamenes rettigheter utenfor. Reindriftssamer som har reinen på sommerbeite i Nordreisa har fiskerett ”*som den har vært fra gammelt av*”, jf. reindrifftsloven § 26 første ledd annet punktum. Reindriftssamene har rettigheter helt uavhengig av de andre aktørene, og deres rettigheter blir derfor ikke drøftet ytterligere i denne oppgaven.

Jeg vil dessuten ta forbehold om eventuelle grunnlag som beboerne kan påberope seg for å kreve mer omfattende rettigheter til fisket enn det som må anses som den etablerte rettstilstanden i 2013. Således avgrenser jeg mot særlige hensyn som gjør seg gjeldende for urfolk. Nordreisa har historisk en befolkning bestående av tre kulturer: Samisk, finsk (kvensk) og norsk. Jeg tar i denne oppgaven ikke stilling til om områdets elementer av samisk kultur og historie medfører at samerettslige regler kommer til anvendelse, og eventuelt om dette kan gi beboerne i Nordreisa krav på mer omfattende rettigheter til fisket.

I det følgende vil jeg benytte ordene ”beboerne”, ”beboerne i Nordreisa”, ”befolkningen” eller ”innbyggerne” for å beskrive den gruppen av personer som har rett til å fiske i Reisa-elva fordi de er bosatt i Nordreisa. Personer som er bosatt i kommunen, men som ikke har fiskerett, faller utenfor disse uttrykkene.

Statskog SF er i dag grunneier i øvre del av elva. Statskog er et statsforetak hvor staten er eiere, jf. statsforetaksloven § 1. Tidligere var staten direkte grunneier i øvre del av elva. I denne oppgaven kommer jeg for enkelhets skyld til å benytte ordet ”staten” som en samlebetegnelse på staten og Statskog SF.

1.4 Videre opplegg

Underrettsdommene nevnt i punkt 1.2.1 er de viktigste kildene jeg anvender i denne oppgaven, og fremstillingen er i stor grad lagt opp kronologisk rundt disse avgjørelsene.

Fremstillingen er tredelt. Den første delen (kapittel 2) omhandler fiskerettighetene i 1893. Jeg ser litt på de historiske forholdene og bakgrunnsretten om fisket, før jeg går gjennom Trondhjem overretts dom av 15. mai 1893. Med utgangspunkt i denne dommen drøfter jeg noen sider ved beboernes rettigheter til fisket i 1893.

Den andre delen (kapittel 3) omhandler 100-årsperioden fra 1893 til 1995. I denne perioden er det flere rettsavgjørelser som omhandler fiskeretten. Jeg ser også på andre forhold som kan belyse hvordan fisket har blitt utøvd, og hvilke rettsoppfatninger som har vært rådende i området. Gjennomgangen av dommene og andre forhold i denne perioden er i stor grad

deskriptiv. Som det vil fremgå av punkt 3.11, verserte det fra 1989 til 1995 en jordskiftesak om fiskerettighetene i Reisaelva. Jeg oppsummerer hva som må anses som rettstilstanden i 1988, før det ble reist krav om jordskiftesak. Målet med jordskiftesaken var å fastsette en bruksordning for Reisaelva. For å gjøre dette ble det nødvendig å ta stilling til hvem som hadde fiskerettigheter i elva, og videre hvordan andelene i fisket var fordelt. Dette ble avgjort ved to dommer i 1991. Jeg ser på ulike sider av dommene fra 1991, og om disse må anses rettskraftige for beboerne i Nordreisa.

Den tredje delen (kapittel 4) tar for seg utviklingen i perioden fra 1995 til 2013. Jeg ser på bruksordningen etter jordskiftesaken fra 1989 til 1995, og litt på utviklingen etter denne saken. Deretter tar jeg for meg jordskiftesaken i 2013, og bakgrunnen for denne. Jeg oppsummerer hva som må anses som den gjeldende rettstilstanden i elva i 2013.

I kapittel 5 avslutter jeg med å peke på noen observasjoner jeg har gjort ved gjennomgangen av stoffet, og hvilke inntrykk jeg sitter igjen med etter å ha studert utviklingen fra 1893 til 2013.

2 Rettigheter til laksefisket i 1893

2.1 Historisk bakgrunn⁵

Hvem eide grunnen som Reisaelva rant gjennom i 1893?

Jeg begynner gjennomgangen av eiendomsforholdene i 1666. Dette året solgte kong Fredrik III krongodsene i Nordlandene (fra og med Helgeland til og med Tromsø fogderi) til Joachim Irgens fra Itzehoe i Holstein. Alle avgifter, inklusive ”Lappeskatten”, ble også overdratt. Skjøtet hadde en heftelse om at kongen eller hans arvinger hadde rett til å innløse eiendommene og rettighetene. Slik innløsning ble ikke foretatt i Nord-Troms. Godset i Nord-Troms var etter dette på ulike private hender. I 1713 ble den hollandske baron de

⁵ Gjennomgangen er basert på NOU 2007:14 del XII punkt 5.5-5.10.

Petersen rettighetshaver til godset. I 1716 ble Tromsøgodset overlatt til stiftsskriver Michael Hvid. Michael Hvids sønn Johan Hvid kjøpte godset fra baronens arvinger i 1751. På grunn av uenigheter om innholdet i salget av 1666 ble det gjennomført et nytt salg fra kongen til Johan Hvid. Gjeninnløsningsretten til kongen ble fjernet, og Hvid fikk dessuten eiendomsretten til de ubebygde allmenningene som ikke lå til bygdene. Resultatet var at Hvid eide det meste av grunnen i Nord-Troms.

I 1783 ble godset delt i tre. Den nordre delen, Skjervøygodset, omfattet dagens Nordreisa. Ovidia Lyng styrte dette godset fra 1817 til sin død i 1848. Hun lot ”*enhver husere i og med skoven næsten efter behag*”.⁶ Dette kunne tolkes enten som at hun så mellom fingrene på eventuell ulovlig bruk, eller at hun var imøtekommende med hensyn til sedvanemessig bruk.⁷

Godset ble i 1848 overført til ”Foreningen til Ophævelse av Leilendingsvæsenet i Skjervø”. Foreningen hadde som mål å selge ut eiendommene. Dette salget startet i 1852 og har pågått til vår tid. Innenfor godset var det et stort allmenningsområde kalt Reisens allmenning. Dette var blitt skyldsatt ved matrikkelen av 1838. Reisens allmenning dekket det indre av Nordreisa med dalføre og tilliggende høvfjellsområder.⁸ Hele dette området ble solgt fra foreningen til staten i 1866.

Staten eide således den øverste delen av elva i 1893. Nedre del av elva var eid av foreningen eller dem foreningen hadde solgt eiendommer til.

2.2 Bakgrunnsretten om laksefisket

2.2.1 Hovedregel: Grunneieren har eneretten

Hovedregelen om rettighetene til fisket fulgte av Norske Lov 5-11-2. Denne lød:

⁶ NOU 2007:14 s. 400.

⁷ Ibid.

⁸ Op.cit s.402.

Hver Mand skal nyde Vand og Fiskeri for sin Jord, som af gammelt haver været, uden det er med Lov og Dom derfra kommen.

Etter bestemmelsen hadde man rett til fiske på ”sin Jord”. Hovedregelen var altså at grunneieren hadde eneretten til fisket.⁹ Formuleringen ”som af gammelt haver været” betydde at grunneieren også kunne ha enerett utenfor eiendomsgrensene, der det ”*fra Alders Tid har tilkommet ham.*”¹⁰

2.2.2 Unntak fra grunneierens enerett

2.2.2.1 Innledning

Etter bestemmelsen hadde grunneieren ikke eneretten dersom den var ”med Lov og Dom derfra kommen”. Ifølge Nærstad ble slik fradeling av retten til laksefiske fra grunneieren praktisert ”*temmelig tidlig*”.¹¹ Det fulgte av rettspraksis at grunneierens enerett også kunne være innskrenket på andre grunnlag. Et eksempel er dommene om laksefisket i Altaelva, inntatt i Rt. 1852 s. 404 og Rt. 1880 s. 337. Av begge dommene fremgår det at laksefisket har vært drevet i fellesskap av lokalbefolkningen. I den andre dommen er det uttalt at det forelå en ”*Sædvane*”, som besto i at fisket hadde vært drevet i et ”*Interessentskab*”, som ble valgt på årlige ”*Elvething*”.¹² Et annet eksempel er Rt. 1856 s. 375, hvor en grunneier hevdet at han var eneberettiget til fisket etter NL 5-11-2, og at retten ikke var tatt fra ham ved lov eller dom. Han fikk imidlertid ikke medhold i dette. Grunneierens enerett kunne innskrenkes på andre måter enn ved lov og dom.

⁹ Brandt (1878) s. 371.

¹⁰ Op. cit. s. 415.

¹¹ Nærstad (1973) s. 159.

¹² Rt. 1880 s. 337 på s. 344.

Brandt formulerte det slik at grunneierens enerett til fisket kunne være innskrenket med hjemmel i ”gammel Sædvane”¹³ eller ”anden særlig Adkomst”.¹⁴

2.2.2.2 ”Anden særlig Adkomst”: Hevd

Hevd kunne utgjøre ”anden særlig Adkomst”. I henhold til NL 5-5-3 kunne man hevde eiendomsrett til ting og eiendom etter en hevdstid på 20 år. Etter NL 5-5-4 kunne en hevde bruksrett på samme måte som eiendomsrett. Ved snikhevdloven av 1874 ble det gitt en regel om at det ikke kunne hevdes bruksrett som ikke viser seg ved en fast innretning. Lovens § 1 lød:

Rett til at hugge Træer i Andenmands Skov, havne eller tage Torv i hans Mark, hente Vand fra ham tilhørende Brønd, Bæk, Elv eller Sø, fiske i samme, tage Tang paa hans Strand, saavel som enhver anden Brugsret over fremmed Eiendom, der ikke aabenbarer sig ved nogen stadig for Brugens Skyld anbragt Indretning, kan med den af efterfølgende Paragraf flydende Undtagelse for Eftertiden ikke erhverves ved Hævd i Henhold til Norske Lovs 5-5-4.

Fiske var uttrykkelig nevnt i bestemmelsen. Etter snikhevdloven av 1874 var derfor hevd av fiskerett ikke aktuelt. Før innføringen av denne kunne hevd utgjøre ”annen særlig Adkomst” som kunne begrunne en innskrenkning av grunneierens enerett til fisket. Høyesterett var imidlertid tilbøyelig til å finne grunner til å komme bort fra den uheldige adgangen til å hevde usynbare servitutter før snikhevdloven ble innført.¹⁵ Et eksempel på dette er Rt.

¹³ ”Gammel Sædvane” kan være lokale sedvaner. *Eckhoff* behandler lokale sedvaner i sin *Rettskildelære*. Ifølge ham påberopes lokale sedvaner ganske ofte som grunnlag for bruksrettigheter som for eksempel hogst eller fiske. Rettspraksis har stilt strenge krav for å godkjenne slike sedvaner, og disse kravene er: 1. Bruken må ha vart lenge; 2. Den må ha vært temmelig konsekvent; 3. Bruken må ha vært oppfattet som en rettsutøvelse, og ikke bare vært en ”tålt bruk”. *Eckhoff* (2001) s. 261-262.

¹⁴ Brandt (1878) s. 421.

¹⁵ Gjelsvik (1936) s. 360.

1849 s. 513, som gjaldt hevd av beiterett. Spørsmålet var om NL 5-5-4 måtte tolkes innskrenkende ved hevd av denne typen usynbar bruk, og hevderen tapte i Høyesterett.

Det var et vilkår for hevd at bruken ikke var precario, altså en tålt bruk, jf. for eksempel Rt. 1897 s. 375.

2.2.2.3 "Anden særlig Adkomst": Alders tids bruk

Et annet, og trolig mer praktisk, forhold som kunne utgjøre "anden særlig Adkomst" er reglene om alders tids bruk.

Vilkårene for alders tids bruk var for det første at forholdet hadde bestått fra alders tid. Dette var tilfelle når ikke de eldste av den nålevende slekt, enten ved egen iakttagelse eller ved meddelelse av noen som levde i deres tid, noensinne hadde erfart at det var annerledes.¹⁶ Videre krevdes det at bruken hadde skjedd ved en gjensidig bevissthet om positiv berettigelse og forpliktelse.¹⁷ Det innebærer at den som utøvde bruken ikke kunne vinne rett hvis den egentlig berettigete var klar over de riktige rettsforholdene.

Hva var så rettsvirkningene av at det forelå alders tids bruk? Brandt la til grunn at alders tids bruk kunne spille en selvstendig rolle som rettslig adkomst, altså som ervervsgrunnlag for rettigheter.¹⁸ I Trondhjem overretts dom fra 1893, som jeg behandler i neste punkt, ble det prosedert på både alders tids bruk som bevismiddel og som ervervsgrunnlag.¹⁹ I 1893 var imidlertid ikke alders tids bruk som ervervsgrunnlag etablert i høyesterettspraksis eller øvrig juridisk litteratur. Eriksen tar Rt. 1849 s. 513 til inntekt for at alders tids bruk ennå ikke hadde slått gjennom som ervervsgrunnlag på dette tidspunktet.²⁰ Platou så i sin lærebok fra 1914 alders tids bruk som en legalpresumsjon for at det forelå rettmessig stiftelse

¹⁶ Brandt (1878) s. 507.

¹⁷ Op.cit. s. 505.

¹⁸ Op.cit. s. 502.

¹⁹ Dom fra Trondhjem overrett 15. mai 1893 s. 4-5.

²⁰ Eriksen (2010) s. 72.

eller opprinnelse.²¹ Alders tids bruk ble altså brukt som et bevismiddel. Først ved utgivelsen av *Norsk tingsrett* fra 1964 satte Sjur Brækus og Axel Hærem punktum for debatten om alders tids bruk, og ervervsteorien var endelig etablert.²²

Også Brandt la til grunn at alders tids bruk kunne være et bevis for at det forelå rettslig grunnlag som ikke lenger lot seg påvise.²³ Hjemmelen for rettigheten var ulik avhengig av om man så på alders tids bruk som et bevismiddel eller som et ervervsgrunnlag.²⁴ Resultatet ble imidlertid det samme: Man hadde den rettigheten som var utøvet i alders tid. Reglene om alders tids bruk verner således den bruk som har bestått i lang tid.

2.3 Trondhjem overretts dom av 15. mai 1893²⁵

2.3.1 Innledning

Den 15. mai 1893 avsa Trondhjem overrett dom i en straffesak om ulovlig fiske. Johannes E. Kraknæs var tiltalt for ulovlig fiske på statens grunn i Reisaelva, men ble frikjent fordi han hadde rett til å fiske i elva. For å komme til dette resultatet måtte retten prejudisielt ta stilling til en rekke spørsmål vedrørende rettighetene til laksefisket i Reisaelva.

I det følgende vil jeg drøfte hvem som var fiskeberettiget ifølge dommen (punkt 2.3.2), og grunnlaget for beboernes rettigheter (punkt 2.3.3). Deretter vil jeg drøfte omfanget av beboernes rettigheter (punkt 2.3.4). Til slutt vil jeg si noe om dommens rekkevidde (punkt 2.3.5).

²¹ Eriksen (2008) s. 67.

²² Op.cit. s. 73.

²³ Brandt (1878) s. 508.

²⁴ Op.cit. s. 509.

²⁵ Dommen finnes som vedlegg 2.

2.3.2 Hvem er fiskeberettiget ifølge dommen?

Johannes Kraknæs var innenfor kretsen av de fiskeberettigede, ettersom han ble frikjent for ulovlig fiske. Han var ”*Husmand i Reisen og som saadan fastboende, ja Bruger af Jord, i Distriktet.*”²⁶ Etter dommen var det således ikke noe vilkår for å ha fiskerett at man eide jord. Dette står i kontrast til for eksempel Altaelva der det er vilkår om å både eie jord og å ha en viss produksjon av jordbruksvarer.²⁷ Uttalelsen om at Kraknæs er bruker av jord kan trekke i retning av at ikke enhver innbygger i Nordreisa hadde fiskerett, men kun de som brukte jord. Flere steder i dommen tales det imidlertid om beboerne uten at det nevnes noe krav om å bruke jord. På side 4 tales det om ”*Reisendalens beboere*”. På side 5 bruker retten uttrykket ”*Reisens befolkning*”, og lenger ned på siden tales det om en rettighet ”*for et Disktrikts Indvaanere eller ”Befolkning*””. Etter min oppfatning er den mest nærliggende tolkningen av dommen at det ikke var noe krav om å bruke jord for å ha fiskerett.

I dommen er det også flere uttalelser om at fisket i elva var ”fritt”. På side 4 uttaler retten at det er grunn til å gå ut fra at fisket i Reisaelva i 1775 ”*var frit for Alle ligesom Havfiske*”, og på side 5 at fisket i de ”*ældste Tider*” har vært fritt. Hvis fisket er fritt for alle, betyr dette at hver enkelt innbyggers rett blir mindre. Etter mitt syn kan imidlertid ikke dommen tolkes som at enhver person har rett til å fiske i Reisaelva. Det må tas i betraktning at på tidspunktet for dommen var det lite aktuelt med tilreisende sportsfiskere. Riktignok fremgår det av dommen at staten hadde leid ut fisket i deler av elva, særlig til engelskmenn, men staten kjøpte grunnen først i 1866, så dette var kun aktuelt de siste årene før dommen. De som anvendte elva må i all hovedsak ha vært lokalbefolkningen og eventuelt reindriftsamer fra Finnmark som hadde reinen på sommerbeite i Nord-Troms.

Uttalelsene om fritt fiske gjelder rettstilstanden i 1775 og i de eldste tider. Dommen kan dermed tolkes slik at fisket tidligere hadde vært fritt, og at det ble brukt som en begrunnelse for at i hvert fall beboerne i området, inkludert Kraknæs, måtte ha fiskerett i 1893.

²⁶ Dom fra Trondhjem overrett av 15. mai 1893 s. 5.

²⁷ Vedtekter for Alta Laksefiskeri Interessentskap § 1.

Jeg tolker dommen slik at beboerne i Reisadalen, eller innbyggerne i distriktet, har fiskerett, men at retten holder det åpent om andre eventuelt også hadde fiskerett i 1893.

2.3.3 Grunnlaget for beboernes rettigheter

Spørsmålet er deretter hva som var grunnlaget for beboernes rettigheter. Som vist i punkt 2.2 var hovedregelen at grunneieren hadde eneretten til fiske, mens unntak kunne følge av blant annet sedvane, hevd og alders tids bruk.

I saken mot Kraknæs var det flere vitner som fortalte om at beboerne hadde fisket i elva. Første vitne fortalte at beboerne hadde drevet fiske i hele elva så langt tilbake som han kunne erindre.²⁸ Andre vitne fortalte at både brukere av jord og ”Løskarle” drev fiske i hele elva, og at spesielt fisket i øvre del hadde vært drevet så langt tilbake i tid som det hadde vært ”fastboende jorddyrkende Befolkning.”²⁹ Madame Lyng, som eide grunnen før staten, så at det ble drevet fiske, men gjorde ingen innsigelser mot dette.³⁰ Tredje vitne fortalte at fisket ble drevet av alle og overalt i elven, og at hans far, som var grunneier, ikke anså seg berettiget til å nekte noen å fiske på sin grunn.³¹ Han forklarte videre at ”Madame Lyng” ikke misbilligede eller forbød fisket. Fjerde, femte og sjette vitne forklarte også dette, og femte vitne la til at Madame Lyng mottok laks som gave fra ”Opsidderne i Dalen.”³²

Det forelå således en rekke forklaringer om at beboerne hadde fisket i lang tid, og at Ovidia Lyng, som eide grunnen, ikke hadde protestert mot dette.

Hevd var lite aktuelt som ervervsgrunnlag for denne typen rettigheter. Etter 1874 var det uaktuelt på grunn av regelen i snikhevdloven § 1. Før dette kunne beboerne ha hevdet ret-

²⁸ Trondhjem overretts dom av 15. mai 1893 s. 2.

²⁹ Ibid.

³⁰ Op.cit. s. 3.

³¹ Ibid.

³² Op.cit. s. 3-4.

tigheter, men som nevnt under punkt 2.2.2.2 var Høyesterett tilbakeholden med å godta hevd av usynbare servitutter også før 1874. De aktuelle grunnlagene for beboernes rettigheter var dermed sedvane eller alders tids bruk.

Hva kom retten til? I sin begrunnelse gikk retten først inn på Kgl. Resolusjon av 27. mai 1776 post 6. Dette var en bestemmelse om at fisket i ”*de store Elve*” i Finnmark, som til da hadde vært ”*tilfælles for hele Bygder eller Almuen i Almindelighet*”, fremdelses skulle være til ”*saadan almindelig Brug*”.³³ Retten påpekte at denne ikke kom til anvendelse på Reisaelva, men at forholdene i Reisadalen i 1775 måtte ”*antages at have været de samme*” som i Finnmark.³⁴ Retten la altså til grunn at beboerne i bygda, eventuelt alle, hadde rett til å fiske i Reisaelva i 1775.

Det ble videre pekt på at beboerne hadde drevet fisket i tro om å gjøre ”*Brug af en dem tilliggende Ret*”³⁵, og at denne retten ikke hadde blitt bestridt før de siste 20 årene av staten. Retten fant at både brukens ”*Ælde og dens Kontinuitet*” var godtgjort. Vilkårene for alders tids bruk syntes dermed å være oppfylt.

Staten hadde fått dom over en fisker i 1873, men retten mente at dette ikke kunne ”*tilintetgjøre den fra gammel Tid Alle tilkommende Ret*”.³⁶ Staten hadde anført at retten ikke kunne erverves ved alders tids bruk fordi den var straffbar, og at elva dessuten hadde blitt leid ut. Retten avfeide imidlertid disse anførselene med at beboerne hadde en ”*bestaaende Ret*.” Disse forholdene kunne være til hinder for *ervert* ved alders tids bruk, men kunne lett avfeies når retten la til grunn at fiskerettighetene hadde bestått i lang tid. Ervert ved alders tids bruk var heller ikke fullstendig etablert i høyesterettspraksis og juridisk litteratur på denne tiden, og var således trolig ikke et så aktuelt grunnlag for beboernes fiskerettigheter.

³³ Kgl. Res av 27. mai 1775 § 6.

³⁴ Trondhjem overretts dom av 15. mai 1893 s. 4.

³⁵ Ibid.

³⁶ Op.cit. s. 5.

Jeg leser derfor dommen slik at beboerne ikke har *ervert* rettigheter med grunnlag i alders tids bruk. Når retten snakker om en rett som hadde eksistert i ”*Alders Tid*”³⁷, tolker jeg dommen dithen at alders tids bruk benyttes som et *bevismiddel* for en allerede bestående rett. Hva som var selve grunnlaget for at retten en gang oppstod, er uvisst.

Gammel sedvane kunne også være grunnlag for unntak fra grunneierens enerett. Vilåårene for alders tids bruk og gammel sedvane er omtrent de samme: Det må ha foreligget en bruk i lang tid, som gir uttrykk for en oppfatning om at man har en rettighet, og bruken må ikke ha vært precario (tålt bruk). Høyesterett har også lagt til grunn at begrepene lokal sedvanerett og alders tids bruk glir over i hverandre, se Rt. 1995 s. 644 jf. Rt. 1912 s. 433.

Konklusjonen er dermed at beboernes rettigheter etter 1893-dommen var en rett som hadde bestått i alders tid. Dette forholdet kan også kalles en lokal sedvane om at beboerne hadde rettigheter til fisket.

2.3.4 Omfanget av beboernes rettigheter

Det neste spørsmålet er hvilket omfang beboernes rettigheter hadde i 1893.

Utgangspunktet etter bakgrunnsretten er at grunneieren har fiskeretten, jf. NL 5-11-2. Dette kunne innskrenkes ved blant annet alders tids bruk og gammel sedvane. Uansett hvilken av disse som var grunnlaget, var det beboernes bruk av fiskeretten som sikret at den besto. Falkanger skriver om hvordan man skal fastlegge innholdet i en rettighet etter fullført brukshevd. Selv om ikke beboerne har hevdet fiskeretten, har grunnlaget noen likhetstrekk med hevd, siden det er selve bruken som er grunnlaget for retten. Falkanger legger til grunn at man må fastsette rettigheten etter hva som antagelig ville ha vært avtalt om rettigheten var stiftet ved avtale.³⁸ Et mål med fastlegging av omfanget av beboernes rettigheter blir

³⁷ Trondhjem overretts dom av 15. mai 1893 s. 5.

³⁸ Falkanger (2013) s. 354.

dermed å se på hva som gir god balanse mellom partene, hvordan alle aktørene får dekket sine behov, og hva som gir en rasjonell utnyttelse av fisket.

Det første spørsmålet blir om beboerne hadde totale og eksklusive rettigheter til fisket i 1893. I så fall må fiskeretten ligge i sameie mellom dem. Hovedregelen etter bakgrunnsretten var at grunneierne hadde eneretten. Jeg mener derfor det har formodningen mot seg at beboerne skal ha eksklusive og totale rettigheter til fisket, hvis ikke det foreligger holdepunkter for dette. Det ville dessuten ikke være noen grunn for grunneierne å gi fra seg alle rettighetene ved avtale.

Det forelå ikke noen organisasjon eller forening som beboerne utøvde eller forvaltet fiskeretten gjennom. Det ville derfor være vanskelig for beboerne å organisere og råde over fisket i fellesskap. Å anse beboerne for å ha en eksklusiv rett til fisket ville derfor ikke lede til en rasjonell utnyttelse av elva. Dette står i kontrast til forholdene i Altaelva, der fisket ble utøvet av et ”*Interessentskab, som ble valgt på årlige Elveting*”, jf. Rt. 1880 s. 337. Alta Laksefiskeri Interessentskab har eksklusiv rett til fisket i Altaelva.³⁹ Det er etter mitt syn mer rasjonelt å anse dette interessentskapet som eksklusiv rettighetshaver enn å anse en svært stor gruppe berettigede som ikke er organisert på noen måte for å ha totale og eksklusive rettigheter til fisket.

Jeg anser det derfor klart at beboerne ikke hadde totale og eksklusive rettigheter til fisket i 1893. Spørsmålet er deretter hva slags begrenset rettighet befolkningen hadde til fisket.

I dommen tales det mye om ”fritt fiske”. Hvis alle hadde rett til å fiske fritt i elva, uavhengig av bosted, hadde det vært nærliggende å karakterisere utøvelsen av fisket som en allemannsrett. Etter mitt syn er det imidlertid tale om en rett som bare kunne utøves av beboere i området, jf. det som er sagt under punkt 2.3.2 om at det var lokalt fiske som var mest aktuelt. I så fall er det ikke tale om en allemannsrett.

³⁹ Falch (1988) s. 29.

Utnyttelsen av fisket, slik det er beskrevet i 1893-dommen, har flere likhetstrekk med allmenningen. En allmenning kjennetegnes ved at ”*det til et gårdsbruk i et bygdelag i nærheten av et allmenningsområde (et større eller mindre utmarksområde) ligger bruksrettigheter av ulike slag.*”⁴⁰ Som utgangspunkt er bruksrettighetene knyttet til gårdsbruket, men for jakt, fiske og fangst har det vært en tendens til å løsrive utnyttelsen fra jordbruket.⁴¹ Utnyttelsen av fisket ligner på allmenningsretten ved at fisket ble utnyttet i fellesskap av personer som bor i området. Et kjennetegn ved allmenningsretten er at gårdens behov setter yttergrensene for bruksutøvelsen.⁴² Restverdien etter at de berettigede har fått dekket sitt behov tilfaller grunneieren av allmenningen.⁴³ Som det vil fremgå av punkt 3.11.3, ble det avsagt dom 24. april 1991 for at beboernes fiskerett var begrenset til eget husbehov. Det er imidlertid usikkert om det forelå en slik begrensning for utnyttelsen før denne dommen.

Jeg tar ikke endelig stilling til hvorvidt området Reisaelva renner gjennom måtte regnes som en allmenning. Jeg legger her til grunn at området ikke var noen allmenning.⁴⁴

Det er også mulig å se fiskeretten som en servitutt som hvilte på hver grunneiendom med grenser i eller til elva, og hvor hver enkelt innbygger i området var servitutthaver. Siden fiskeretten var avhengig av at man bodde i Nordreisa, må servituttene i så fall regnes som strengt personlig og ikke overdragelig. Det fulgte også av grunnlaget for fiskeretten at den

⁴⁰ Falkanger (2013) s. 472.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Op.cit. s. 485.

⁴⁴ Dette er for så vidt i samsvar med definisjonen av allmenning i Utmarkskomisjonens avgjørelse 26. april 1990 i Skjerstad-Breiarn-saken. Denne saken ble bragt inn for Høyesterett, jf. Rt. 1991 s. 1311. Kommisjonens definisjon av allmenning var all grunn som staten var ansett for å eie i kraft av opprinnelig eiendomsrett, og som uavbrutt og fortsatt var i statens eie. (Falkanger 2013 s. 474). Området elva rant gjennom ble overdratt fra Foreningen til Ophævelse av Leilendingsvæsenet i Skjervø til staten i 1866. Området var derfor ikke allmenning etter denne definisjonen.

opphørte idet en person flyttet fra stedet. Hvis fiskeretten var en servitutt, var den en begrenset rettighet til laksefisket, jf. definisjonen i servituttloven § 1. Det vil si at restretten tilfalt grunneieren.

Ved fastleggingen av innholdet og omfanget av servitutter kan det sees hen til servituttloven § 2, som slår fast prinsippet om at ingen rettighetshavere kan utnytte rådigheten over eiendommen slik at det ”urimelig” eller ”uturvande” er til skade eller ulempe for den andre. Bestemmelsen var en videreføring av allerede gjeldende rett.⁴⁵ Beboerne kunne derfor ikke utnytte rettigheten i større grad enn det som var forenlig med de øvrige rettighetshavernes utnyttelse av fiskeretten. Tilsvarende gjaldt for grunneierne.

Akkurat hvor mye befolkningen kunne utnytte fisket etter 1893-dommen mener jeg det ikke er grunnlag for å ta stilling til. I tiden rundt 1893 fisket befolkningen først og fremst for å få mat på bordet. I tråd med dette må beboernes servitutt tolkes slik at de i det minste hadde rett til å fiske for å dekke dette behovet.

2.3.5 Rekkevidden av dommen

Spørsmålet er her hvilken rekkevidde og betydning dommen hadde. Partene i saken var Johannes E. Kraknæs, som var beskyldt for ulovlig fiske, og Indredepartementet. De øvrige beboerne i området var ikke parter. Dommen hadde derfor ingen rettskraft for befolkningen i Nordreisa.

Dommen har imidlertid bevisverdi, i og med at den sier noe om forholdene i 1893 og før dette, og dessuten rettskildeverdi.

Dommens bevisverdi avhenger av om den er riktig eller ikke. Vitneutsagnene om Ovidia Lyng i dommen kan trekke i retning av at beboernes fiske kun var en tålt bruk, og altså ikke

⁴⁵ Rådsegn 5 s. 45.

en rettighet de hadde. I så fall er dommen feil. Det er imidlertid vanskelig å si med sikkerhet i dag om dommen var riktig eller ikke.

Dommens rettskildeverdi avhenger blant annet av hvor kjent den var, og om den var godt opplyst. Det fremgår av dommen at det også var anlagt sak mot 17 andre personer.⁴⁶ Saken mot Kraknæs synes således å ha vært en slags pionérsak om fiskerettighetene i elva. Dette tilsier at dommen bør ha vekt som rettskildefaktor.

Dommens betydning for rettsoppfatningen i området, og for stadfestelsen og utviklingen av beboernes rettigheter vil bli belyst i de følgende punktene, når jeg tar for meg utviklingen fra 1893 til 1995. Jeg vil derfor i den videre fremstillingen se på hvilken betydning 1893-dommen har hatt, i tillegg til de tre hovedspørsmålene jeg skisserte under punkt 1.1.

3 100-årsperioden fra 1893 til 1995

3.1 Innledning

I denne delen vil jeg se på utviklingen fra 1893 til 1995. Jeg ser først på utviklingen i bakgrunnsretten i perioden, se punkt 3.2. Deretter går jeg gjennom dommer om rettighetene til laksefisket i Reisaelva, og øvrige momenter som kan belyse hvordan elva ble brukt og hvilke rettsoppfatninger som var rådende, se punkt 3.3 til 3.9. Jeg knytter noen bemerkninger til disse under de respektive punktene. I 1988 ble det reist krav om jordskiftesak. Denne saken varte til 1995. Jeg vil gi uttrykk for mitt syn på hva som må anses som rettstilstanden i 1988 i punkt 3.10. Under jordskiftesaken ble det 24. april 1991 avsagt to dommer om omfanget og fordelingen av fiskerettighetene i elva. Disse blir behandlet i punkt 3.11.

3.2 Utviklingen i bakgrunnsretten fra 1893 til 1995

Det ble innført nye bestemmelser om rettighetene til laksefisket i lov om Laks- og Sjørretfiskeriene m. v. av 8. april 1905, lov om laks- og sjørretfiskeriene m. v. av 27. februar 1930 nr. 5, lov om laksefisket og innlandsfisket av 6. mars 1964 og lov om laksefisk og

⁴⁶ Trondhjem overretts dom av 15. mai 1893 s. 1.

innlandsfisk mv. av 15. mai 1992 nr. 47. Jeg vil i dette punktet gå gjennom lakselovens bestemmelser om rettighetene til laksefisket, og se på om det skjedde endringer i bakgrunnsretten i perioden.

3.2.1 Lov om Laks- og Sjørrettfiskeriene m. v. av 8. april 1905

Lovens § 1 bokstav a lød:

Ret til at drive laks- og Sjørrettfiske i vasdrag (Elv, Vand eller Indsjø) tilkommer alene grundeieren.

Bestemmelsen gjentok hovedregelen som allerede fulgte av gjeldende rett. Departementet mente ikke å endre de gjeldende reglene om eiendomsretten til laksefisket i ferskvann.⁴⁷ I forarbeidene til loven var det påpekt at alders tids bruk på enkelte steder hadde gjort en forandring i de gjeldende reglene om at grunneieren hadde eneretten til laksefisket i ferskvann.⁴⁸

Lovens § 7 lød:

Forsaavidt der ved nærværende lovs ikrafttræden ifølge særlig adkomst tilkommer nogen særrettigheder med hensyn til laks- eller sjørrettfiske udover eller i strid med de foranstaaende paragrafer indeholdte bestemmelser, skal saadanne rettigheder fremdeles være ham forbeholdt.

”Særlig Adkomst” var nevnt i loven som et mulig unntak fra grunneierens enerett. ”Sedvane” var derimot ikke nevnt.

⁴⁷ Ot.prp. nr. 21 (1903-1904) s. 87.

⁴⁸ Op.cit. s. 77.

I en høyesterettsdom inntatt i Rt. 1936 s. 923 uttalte dommer Klæstad på vegne av et mindretall på tre dommere: ”Ordene ”særlig adkomst” i § 7 omfatter ikke, og er visstnok heller ikke ment at skulle omfatte en i kraft av lokal sedvane utøvet bruk.” Flertallet på fire dommere mente den aktuelle retten var ervervet ved alders tids bruk, og trengte derfor ikke ta stilling til spørsmålet om lokale sedvaner ble opphevet ved lakseloven av 1905. Mindretallets uttalelse skapte usikkerhet om lokale sedvaner kunne innskrenke grunneierens enerett til fisket.⁴⁹

3.2.2 Lov om laks- og sjørrettfiskeriene m. v. av 27. februar 1930 nr. 5

Lovens § 1 bokstav a lød:

Rett til å drive laks- og sjørrettfiske i vassdrag (elv, vann eller innsjø) tilkommer alene grunneieren.

Lovens § 7 lød:

Forsåvidt der ved nærværende lovs ikrafttreden ifølge særlig adkomst tilkommer nogen særrettigheter med hensyn til laks- og sjørrettfiske utover eller i strid med de foranstående paragrafer inneholdte bestemmelser, skal sådanne rettigheter fremdeles være ham forbeholdt.

Bestemmelsene var, foruten en språklig oppdatering, like som dem i 1905-loven. Spørsmålet om lokale sedvaner kunne utgjøre grunnlag for unntak fra grunneierens enerett til fisket ble dermed ikke avklart ved 1930-loven.

3.2.3 Lov om laksefisket og innlandsfisket av 6. mars 1964

Ved innføringen av 1964-loven ble den ovennevnte uklarheten ryddet av veien. Lovens § 43 lød:

⁴⁹ Nærstad (1973) s. 160.

I vassdrag har grunneieren eneretten til fiske etter anadrome laksefisk, med mindre annet følger av lov, sedvane eller annen hjemmel.

Lakselovkomiteen bemerket at grensen mellom alders tids bruk og lokal sedvanerett ikke er skarp, og at den helst bare har teoretisk interesse.⁵⁰ Unntaksbestemmelsen i lakseloven (1964) skulle etter komiteens mening ha betydning ikke bare for alders tids bruk, men også for særretter som har sin hjemmel i lokal sedvanerett.⁵¹

Forarbeidene til 1964-loven kan sees på som et etterarbeid til lovene av 1905 og 1930, og belyser hvordan de var å forstå: Det var aldri meningen å skille mellom alders tids bruk og lokale sedvaner. Jeg er enig med lakselovkomiteen i at dette er den mest fornuftige tolkingen av lovene av 1905 og 1930.

3.2.4 Lov om laksefisk og innlandsfisk mv. av 15. mai 1992 nr. 47

Dette er den gjeldende loven om laksefisket. Lovens § 16 første ledd bokstav a lyder:

Med de innskrenkninger som følger av bestemmelser gitt i eller i medhold av lov, sedvane, alders tids bruk eller annen hjemmel, gjelder følgende:

a. I vassdrag har grunneieren enerett til fiske etter anadrome laksefisk.

Bakgrunnsretten har således vært den samme i hele perioden fra 1893 til 1995: Grunneieren har som hovedregel eneretten til laksefisket, men unntak fra grunneierens enerett kan følge av blant annet alders tids bruk og lokal sedvane.

⁵⁰ Tilråding frå komiteen til revisjon av lakselovverket s. 45.

⁵¹ Ibid.

3.3 Dom fra Lyngen sorenskriveri 31. mai 1923

Den 31. mai 1923 ble det holdt meddomsrett for Lyngen sorenskriveri på Sørkjøs. I saken var fire personer tiltalt for å ha fisket ulovlig på eiendommen til Johan Olsen Tømmernes. De tiltalte påstod seg frifunnet for straff fordi fisket i Reisaelva var fritt for enhver. De viste til Trondhjem overretts dom 15. mai 1893.

Retten påpekte først at dommen fra 1893 kun var bindende for partene, og uttalte deretter følgende:

”Inntil overrettsdommens resultat er fastslått som uriktig kan med andre ord eierne i Reisendalen ikke påberope sig nogen enerett til fiske utenfor sine eiendommer, og de tiltalte kan derfor ikke sies å ha krenket deres rett.

Og selv om man skulde anse overrettsdommen som uriktig og eierne som eneberettiget til fiske utenfor sine eiendommer, vilde de tiltalte bli frifunnet på grunn av rettsvillfarelse.”

De tiltalte ble derfor frifunnet.

Dommen er et eksempel på at Trondhjem overretts dom fra 1893 fikk stor betydning for rettsoppfatningen. Selv om retten ikke tar stilling til om 1893-dommen er korrekt, fører den til at de tiltalte blir frikjent. Det er også interessant at retten ser på en eventuell fiskerett som noe som innskrenker grunneiernes enerett til fisket. Retten synes ikke å ha vært inne på tanken om at beboerne kunne hatt totale og eksklusive rettigheter til fisket.

3.4 Utleie av fiskeretten

Fiskeretten i elva har flere ganger vært leid ut. I 1893-dommen ble det vist til at staten hadde leid ut deler av elva, ”særlig til Engelskmænd”. Staten ervervet eiendommen elva renner gjennom i 1866. Det må således ha skjedd noe utleie i perioden 1866–1893.

Det fremgår videre av Hålogaland lagmannsretts dom 27. mars 1980 at kommunen leide ut fiskerett i elva i 1899 til ”Thorvald Beyer, Bergen”.

I Lyngen herredsretts dom 2. mai 1956 kommer det frem at staten anførte at ”*Nordreisa kommune i 1926 søkte Landbruksdepartementet om at staten for en viss tid skulle fraskrive seg adgangen til som grunneier å utøve laksefiske i Nordreisaelven, slik at fisket kunne bortfestes av kommunen.*” Videre står det at fisket i elva ble leid ut til hertugen av Westminster for kr 25 000 i 1927. I Hålogaland lagmannsretts dom 27. mars 1980 la rettens flertall til grunn at ”*da fiskeretten i 1928 ble leid ut til hertugen av Westminster, ble det protestert fra befolkningens side mot at det på denne måten ble gjort inngrep i bygdefolkets fiskerett.*”

I mine samtaler med beboere i Nordreisa har jeg blitt fortalt at ved utleie av elva spurte kommunen beboerne om de kunne fraskrive seg sin fiskerett. Dette skal ha ledet til kraftige protester fra befolkningen i Nordreisa.

Når staten leier ut fiskeretten og blir forespurt før kommunen leier ut fiskeretten, gir dette uttrykk for en oppfatning om at staten har rettigheter til fisket. At kommunen leide ut fiskerett kan tyde på at kommunen anså seg berettiget til å råde over befolkningens fiskerett på vegne av dem. Siden beboerne ikke hadde noen forening eller sammenslutning som kunne råde over fiskeretten, kan kommunen sees på som den nærmeste til å representere dem.

3.5 Forhenværende fiskeriinspektør Landmarks betenkning i 1931

Forhenværende fiskeriinspektør Landmark avga 24. februar 1926 et utkast til lov om rett til fiske i ferskvann m.v., og dessuten en betenkning 31. juli 1931 om de innkomne uttalelsene om utkastet.⁵² I betenkningen sto det om Reisaelva at det var ”*en i distriktet alminnelig utbredt oppfatning av fiskeretten, ifølge hvilken hele Nordreisas befolkning har rett til å*

⁵² Innstilling fra Innlandsfiskekomitéen s. 1.

*fiske hvor som helst i elven, altså så vel på den grunn som ennå tilhører staten, som på privateiendom.*⁵³

Dette taler for at rettsoppfatningen i 1931 var at befolkningen hadde rett til å fiske i hele elva. Sitatet alene sier imidlertid ikke noe om oppfatningen stammer fra dommen i 1893 eller før dette.

3.6 Rt. 1933 s. 707 og Rt. 1955 s. 30

I to høyesterettsavgjørelser i perioden finner vi spor etter 1893-dommen og en rettsoppfatning om at beboerne i Nordreisa har fiskerett i Reisaelva. I en straffesak om ulovlig jakt i Nordreisa, jf. Rt. 1933 s. 707, hadde de tiltalte påstått seg frifunnet med begrunnelsen at de fra gammelt av hadde lov til å drive småviltjakt. For herredsretten hadde de tiltalte vist til dommen fra 1893 til støtte for dette synet. De tiltalte ble dømt av både herredsretten og av Høyesterett, men Høyesterett tok ikke stilling til om beboerne hadde fiskerett. I en straffesak om ulovlig fiske i Kvænangen, jf. Rt. 1955 s. 30, viste de tiltalte til at befolkningen i Nordreisa hadde fiskerett etter dommen i 1893, og ble frifunnet på grunn av rettsvillfarelse.

3.7 Dommene fra 1956⁵⁴ og 1957⁵⁵

3.7.1 Innledning

I 1956 og 1957 ble rettighetene til laksefisket i Reisaelva igjen behandlet i domstolene. Partene i saken var elvekomiteen i Nordreisa (se punkt 3.7.4) og staten.

Bakgrunnen for saken var at elvekomiteen hadde begynt å selge fiskekort til utenbygdsboende. Kortene ga rett til fiske i hele elva, både delen som var eid av private og delen som var eid av staten. Staten reiste 9. juni 1954 søksmål for Lyngen herredsrett og nedla påstand om at befolkningens fiskerett i Reisaelva var en personlig, ikke overdragelig rett til fiske,

⁵³ Lyngen herredsretts dom av 1. februar 1979 s. 13.

⁵⁴ Lyngen herredsretts dom av 2. mai 1956 (RG 1957 s. 337).

⁵⁵ Hålogaland lagmannsretts dom av 11. januar 1957 (RG 1957 s. 337).

som besto ved siden av statens rett som grunneier, at staten kunne selge fiskekort til utenbygdsboende og at elvekomiteen ikke kunne selge fiskekort i statens del av elva. Lyngen herredsrett ga ved dom 2. mai 1956 staten medhold på alle punkter. Elvekomiteen anket spørsmålet om beboernes rettigheter var til hinder for at staten kunne selge fiskekort. Anken ble forkastet av Hålogaland lagmannsrett ved dom 11. januar 1957. Dommene er inn tatt i RG 1957 s. 337.

3.7.2 Hvordan stilte retten seg til 1893-dommen?

Lyngen herredsrett tok ikke stilling til om 1893-dommen var riktig, ettersom staten hadde ”godtatt det resultat Trondhjem overrett kom til i 1893.”⁵⁶ Retten kom likevel med uttalelser om at Trondhjem overrett ikke var klar over på hvilket grunnlag beboerne hadde fiskerett. Lyngen herredsrett uttalte at det ikke var en rett vunnet ved alders tids bruk, men i kraft av skattebetaling og bygselavgift.⁵⁷

Jeg har som nevnt kommet til at fiskeretten i 1893-dommen ikke var *ervert* alders tids bruk, men at bruken hadde foregått i alders tid, og at det også kunne sees slik at det forelå en lokal sedvane om at beboerne hadde fiskerett. Hva som var opphavet til retten er etter mitt syn usikkert. Lyngen herredsretts uttalelser om at det var betaling av skatt eller bygselavgift som var grunnlaget for rettigheten, var nytt med denne dommen.

Lyngen herredsretts dom er like fullt et eksempel på at 1893-dommen fikk stor betydning for rettsoppfatningen og for å stadfeste og sikre beboernes rettigheter. Dette er tydelig gjennom at staten ikke tok opp kampen om den var riktig, men simpelthen godtok å legge den til grunn.

⁵⁶ RG 1957 s. 337 på s. 345.

⁵⁷ Ibid.

3.7.3 Var beboernes rettigheter totale og eksklusive?

Bortsett fra uttalelsene ovenfor, tok ikke Lyngen herredsrett eller Hålogaland lagmannsrett stilling til hva som var grunnlaget for beboernes fiskerett. Den nærmere avgrensningen av de fiskeberettigede var heller ikke tema i dommene. Det som imidlertid var et spørsmål i saken, var omfanget av beboernes rettigheter, nærmere bestemt om disse var totale og eksklusive.

Elvekomiteen argumenterte for at beboerne hadde en eksklusiv rett til fisket, og at elvekomiteen dermed kunne selge fiskekort på statens grunn. Under punkt 2.3.4 har jeg kommet til at beboernes rettigheter i 1893 ikke var eksklusive. Lyngen herredsrett kom til samme resultat, og begrunnet det med at elvekomiteen ikke hadde kunnet ”godtgjøre” at befolkningen i Nordreisa hadde fått en eksklusiv rett til fisket.

Rettsens resultat om omfanget og innholdet i fiskerettighetene er i samsvar med det jeg har kommet til under punkt 2.3.4 når jeg har drøftet omfanget av beboernes bruksrett i 1893. Krevde retten likevel for mye av elvekomiteen når den krevde at det skulle ”godtgjøres” at befolkningen i Nordreisa hadde fått en eksklusiv rett til fisket?

Når retten bruker uttrykket ”godtgjøre” og sier at elvekomiteen ikke hadde ført bevis for at fiskeretten hadde et videre omfang og en annen karakter, synes dette å gi uttrykk for at retten legger bevisbyrden på elvekomiteen. Etter helt alminnelige regler om bevisbyrde, mener jeg det er mye som taler for at staten hadde bevisbyrden. Staten var saksøker, og forsøkte å fastslå at en bestående ordning var rettsstridig. Det fremgår av dommen at elvekomiteen hadde solgt kort siden siste krig, og dette var 11 år siden på domstidspunktet.

Eckhoff skriver at det stilles strenge krav til lokale sedvaner.⁵⁸ Mange dommer bærer preg av at vern om eierinteressene prioriteres høyt, og at det skal mye til for å akseptere avvi-

⁵⁸ Eckhoff (2001) s. 264.

kende sedvaner.⁵⁹ Hovedregelen i den dagjeldende lakseloven av 1930 § 1 var at grunneieren hadde eneretten til laksefisket. I tråd med det Eckhoff har skrevet om at det skal mye til for å fravike utgangspunktet om eierrådigheten med grunnlag i lokale sedvaner, mener jeg det må være holdbart av retten å kreve at det skulle ”godtgjøres” at befolkningen hadde fått en eksklusiv rett til fisket. Karterud skriver til den någjeldende laksefiskloven § 16 at *”domstolene har stillet relativt strenge krav til bevisbyrden overfor påstand om fiskerett i strid med det som er lovens hovedregel.”*⁶⁰ Han viser til rettspraksis tilbake til 1972. Lyngens herredsretts dom kan således sees som et eksempel på at retten har stillet relativt strenge krav til bevisbyrden.

Retten krevde dermed ikke for mye når den krevde at det skulle ”godtgjøres” at befolkningen hadde fått en eksklusiv rett til fisket.

3.7.4 Rekkevidden av dommene

Elvekomiteen i Nordreisa var nedsatt av Nordreisa kommune. Da jeg intervjuet beboere i Nordreisa i forbindelse med denne oppgaven, fikk jeg sprikende svar om hvem elvekomiteen var. Enkelte hevdet komiteen var et organ for kommunen, andre hevdet den var dannet av de private grunneierne. Det var likevel en felles oppfatning blant dem at beboerne i Nordreisa ikke var part i saken, og at den derfor ikke var rettskraftig for dem.

I saker som gjelder rettigheter som tilkommer en større krets, har kommunen enkelte ganger blitt ansett som en representant for rettighetshaverne. Et eksempel på dette er Høyesteretts dom inntatt i Rt. 1919 s. 200, som gjaldt spørsmålet om allmennheten med hjemmel i alders tids bruk hadde rett til å benytte en vei over eiendommen Kristinegaard. Etter omstendighetene kunne man muligens ansett elvekomiteen for å være en representant for de fiskeberettigede beboerne. En konsekvens av dette ville være at dommen i saken ble rettskraftig for beboerne. I forarbeidene til tvisteloven er det uttalt følgende om problemstilling-

⁵⁹ Eckhoff (2001) s. 264.

⁶⁰ Karterud (2013) note 43.

en: ”Det kan imidlertid virke rimeligere å tillegge en dom som fastslår at rettigheten eksisterer, bindende virkning til fordel for kretsen av rettighetshavere enn en dom hvor kommunen taper.”⁶¹ Jeg er enig i denne betraktningen. I denne saken tapte elvekomiteen. Selv om dette ikke kan være det eneste som avgjør om befolkningen er bundet av dommene, mener jeg at dommene i denne saken ikke kan anses rettskraftige for beboerne. Dommene har imidlertid både bevisverdi og rettskildeverdi.

3.8 Bortleie og bruk av elva etter 1957

Etter dommen i 1957 inngikk staten 3. mai 1957 en avtale med Nordreisa jeger- og fiskerlag om bortleie av ”retten til å forvalte fisket innen statens samtlige eiendommer i Nordreisa herred.”⁶²

I avtalen er det inntatt følgende klausul: ”De personer som i h.h. til N.J. og F.’s vedtekter kan bli A-medlemmer, har i h.h. til overrettsdommen av 15/5 1893 en personlig fiskerett på statens grunn som grenser til Reisaelva så langt laksen går”. Videre sto det følgende om utenbygdsboendes adgang til fisket: ”Ikke-medlemmer og utenbygdsboende skal ha rett til å kjøpe fiskekort som gir rett til fiske med stang og håndsnøre på all staters grunn i Nordreisa.” Disse klausulene er i samsvar med det som er fastslått i dommene fra 1956 og 1957. I avtalen blir det dessuten vist til at beboerne har fiskerett etter 1893-dommen. Det understreker at dommen har fått stor betydning.

I mine intervjuer av beboere i Nordreisa, spurte jeg dem om hva de visste om bruken av elva i perioden 1957–1988. *Beboer 1* fortalte at jeger- og fiskerlaget solgte kort øverst i elva. ”En gang hadde Håkon Hansen solgt kort for 100 000 kroner, det var 1 000 kort. Det ble konflikt og fyll og spetakkel. Bygdefolket gikk bevisst inn for å ødelegge for turismen. Dette må ha vært på 1980-tallet”. *Beboer 2* fortalte at det ikke hadde vært noe salg av fiskekort i elva. *Beboer 3* fortalte at det var akseptert at det ble solgt fiskekort i øvre del av

⁶¹ NOU 2001:32A s. 400.

⁶² Leiekontrakt av 3. mai 1957 (vedlegg 3).

elva. Det var ikke i veldig stor utstrekning. Han hørte aldri at det var noe konflikt om dette. Pengene fra jeger- og fiskerlagets kortsalg gikk til elva. Ordningen ble sagt opp av staten på slutten av 1980-tallet da det ble jordskiftesak. *Beboer 5* fortalte at kortene som ble solgt før jordskiftesaken var ok: ”*Det het at det ikke kunne selges kort som gikk ut over vår fiskerett. Øverste del av elva er utilgjengelig. Sånn er det også i dag. Det var greit for det gikk ikke på bekostning av vår rett*”. *Beboer 6* fortalte at jeger- og fiskerlaget drev elva en tid. De disponerte elva. Det var greit at de solgte kort. *Beboer 7* fortalte at jeger- og fiskerlaget solgte fiskekort, men at på denne tiden brukte ikke lokalbefolkningen den delen av elva. Han fortalte også at enkelte private grunneiere solgte fiskekort: ”*Helge Johansen leide ut hytter og skrev en papirlapp om at vi hadde fiskekort. Vi som var utenbygds måtte bare stole på at han hadde rett. Da fisket vi ut fra hans eiendom. Folk visste om dette.*”

Etter dette legger jeg til grunn at Nordreisa jeger- og fiskerlag solgte kort i øvre del av elva i denne perioden, etter avtale med staten. Videre legger jeg til grunn at befolkningen i Nordreisa var klar over dette, og at det ikke gikk på bekostning av deres utøvelse av fisket.

Partene utnyttet således elva side om side. Både beboerne og grunneierne utøvet rådighet over fisket i perioden. Dette underbygger konklusjonen i Lyngen herredsretts dom av 2. mai 1956 om at beboernes rettigheter ikke var eksklusive.

3.9 Dommene fra 1979⁶³ og 1980⁶⁴

3.9.1 Innledning

Partene i saken var Jan Tørfoss og Nordreisa Elveeierlag på den ene siden, og Erling Reiersen med hjelpeintervenient Nordreisa jeger- og fiskerlag på den andre siden.

Tørfoss og Nordreisa Elveeierlag tok 9. mars 1977 ut stevning ved Lyngen herredsrett mot Reiersen. De la ned påstand om at Reiersen var uberettiget til å drive fiske fra eiendommen

⁶³ Lyngen herredsretts dom av 1. februar 1979.

⁶⁴ Hålogaland lagmannsretts dom av 27. mars 1980.

”Fossland” i Nordreisa. Nordreisa jeger- og fiskerlag tok 9. september 1978 ut stevning mot Nordreisa Elveeierlag. Det ble prinsipalt påstått at Nordreisa Elveeierlag var uberettiget til å utstede fiskekort til utenbygdsboende som tillot disse å fiske i Reisaelva fra privat grunn. Sakene ble forent til felles behandling.

Lyngen herredsrett avsa 1. februar 1979 dom i begge sakene. Retten kom til at Reiersen hadde rett til å fiske på eiendommen ”Fossland”, og at Nordreisa Elveeierlag kunne selge fiskekort som ga rett til fiske på privat grunn. Saken om Reiersen var uberettiget til å fiske på eiendommen ”Fossland” ble anket til Hålogaland lagmannsrett. Hålogaland lagmannsrett avsa dom 27. mars 1980 om at Reiersen hadde fiskerett på eiendommen ”Fossland”. Dommen ble avsagt under dissens 2-1.

Dommen ble anket til Høyesterett. Jeg fikk opplyst i samtale med beboere i Nordreisa at saken ikke ble sluppet inn til Høyesterett. Jeg finner ikke noen avgjørelse fra Høyesterett i saken ved søk på Lovdata. Jeg legger derfor til grunn at saken ikke ble tillatt fremmet.

3.9.2 Hadde beboerne fiskerett på privat grunn?

Spørsmålet for Hålogaland lagmannsrett dreide seg om beboerne hadde fiskerett på privat grunn. Både 1893-dommen og 1956- og 1957-dommene gjaldt statens grunn. Spørsmålet var således *om* beboerne i det hele tatt hadde fiskerett i den private delen av elva. Ut fra vitneutsagnene i 1893-dommen, straffesaken fra 1923 og det at ingen av grunneierne hadde gått til sak for å hindre at beboerne fisket på deres eiendom, mener jeg det er nokså klart at beboerne hadde fiskerett i hele elva, og ikke bare på statens grunn. Staten hadde kjøpt grunnen i 1866 og fikk samme stilling som øvrige private grunneiere. I lys av det mener jeg det er litt overraskende at det ble dissens i lagmannsretten.

Flertallet la blant annet ”*betydelig vekt*” på den passivitet som var utvist fra grunneiernes side.⁶⁵ Blant annet ga straffedommen fra 1923 dem en klar oppfordring til å gå til søksmål

⁶⁵ Hålogaland lagmannsretts dom av 27. mars 1980 s. 15.

dersom de mente at deres fiskerett var eksklusiv. Jeg er enig i dette. Dersom de private grunneierne skulle blitt tilkjent en eksklusiv rett til fisket på sine eiendommer ved dommen i 1980, ville dette utgjort et klart brudd med den etablerte rettstilstanden i elva.

Jan Tørfoss, som var grunneieren til den aktuelle eiendommen, hevdet å ha en eksklusiv rett til fisket på sin eiendom. Jeg har fått opplyst av flere av beboerne i Nordreisa jeg har snakket med, at innvendingene mot beboernes fiskerett alltid har kommet fra Tørrfossfamilien. Familiens oppfatning kan altså ikke anses representativ for den private grunneiergruppen som helhet.

3.9.3 Øvrige spørsmål

Den nærmere avgrensningen av kretsen av de fiskeberettigede ble ikke avgjort ved disse dommene. Hålogaland lagmannsrett uttalte imidlertid at det ikke var grunnlag for å stille opp noe vilkår om å eie eller bruke jord for å ha fiskerett.⁶⁶ Etter mitt syn er dette i samsvar med 1893-dommen.

Grunnlaget for beboernes fiskerett ble ikke drøftet. Det nærmere omfanget av beboernes fiskerett ble heller ikke avgjort, bortsett fra at Lyngen herredsrett kom til at grunneierne kunne selge fiskekort på sine eiendommer. Beboernes rettigheter var således ikke eksklusive. Dette er i samsvar med resultatet i 1956- og 1957-dommene, og med min konklusjon om fiskerettighetene i 1893.

3.10 Rettstilstanden før jordskiftesaken i 1988

Jeg vil nå gjennomgå hva jeg mener var rettstilstanden for laksefisket i Reisaelva i 1988. Rettighetene til laksefisket ble i 1988 regulert av lov om laksefiske og innlandsfiske av 6. mars 1964 § 43. Hovedregelen var at grunneieren hadde eneretten, men at unntak kunne følge av andre rettsgrunnlag, blant annet alders tids bruk og sedvane.

⁶⁶ Hålogaland lagmannsretts dom av 27. mars 1980 s. 16.

Det første spørsmålet er om beboerne har fiskerett i elva. Dette må klart besvares bekrefte. 1893-dommen har ført til en helt klar oppfatning om at beboerne har fiskerett. Jeg viser her til 1923-dommen, Landmarks betenkning, dommene fra 1956 og 1957 og dommene fra 1979 og 1980. De sistnevnte dommene er også helt klare på at beboerne har rettigheter til fisket. Selv om dommen er gammel, må den likevel ha stor rettskildevekt.

Det neste spørsmålet er deretter hvem som nyter godt av denne fiskeretten. Dette ble ikke tatt stilling til i noen av de nevnte dommene. Som nevnt under punkt 2.3.2 tolker jeg 1893-dommen slik at det var beboerne i Reisadalen, eller i distriktet, som hadde fiskerett. Den nærmere avgrensningen her er ikke klar, men etter mitt syn må det være beboerne innenfor dette området som har fiskerett.

Spørsmålet blir deretter hva som er grunnlaget for beboernes fiskerettigheter.

Under drøftelsen av 1893-dommen kom jeg til at beboernes rett var en rett som var utøvd i alders tid, og som gjerne kunne kalles en lokal sedvane. Det er imidlertid ikke gitt at 1893-dommen var riktig. Dersom 1893-dommen *ikke* var riktig, hvilket grunnlag hviler beboernes fiskerett på?

Et aktuelt grunnlag er at beboerne etter 1893 har ervervet fiskerett ved alders tids bruk. Vilkårene for alders tids bruk er at det må ha foregått en bruk, som har funnet sted i lang tid, og som har skjedd i god tro.⁶⁷

Beboerne har fisket i elva i hele perioden siden 1893. Falkanger legger til grunn at tidskravet må settes et sted mellom 50 og 100 år.⁶⁸ Tidsperioden fra 1893 til 1988 er på 95 år, og må klart oppfylle tidskravet. Når det gjelder kravet om god tro, er det ikke lenger et krav om en gjensidig bevissthet om positiv berettigelse og forpliktelse, slik Brandt oppstilte (se

⁶⁷ Rt. 2001 s. 1229 på s. 1241.

⁶⁸ Falkanger (2013) s. 365.

punkt 2.2.2.3). Det er tilstrekkelig at beboerne er i god tro.⁶⁹ Etter 1893-dommen har det dannet seg en klar og fast rettsoppfatning om at beboerne har fiskerett. De har helt klart vært i god tro siden 1893-dommen, og denne gode troen har blitt styrket ved at det er vist til og bygget på 1893-dommen i dommene fra 1956 og 1957, og 1979 og 1980.

Konklusjonen er dermed at dersom beboerne ikke hadde rettigheter til fisket i 1893, ville de uansett i 1988 ha ervervet rettigheter til fisket ved alders tids bruk.

Vilkårene for alders tids bruk og vilkårene for lokal sedvane er svært like. For å slippe å ta endelig stilling til om 1893-dommen var riktig, er det også mulig å se hele perioden fra før 1893-dommen og frem til 1988 under ett. Uten å ta nøyaktig stilling til når rettigheten har oppstått, kan man se det slik at det foreligger en lokal sedvane om at beboerne i Nordreisa har rettigheter til fisket i Reisaelva. Jeg foretrekker denne synsvinkelen, for det første fordi det da ikke er nødvendig å ta stilling til nøyaktig hvordan og når sedvanen oppstod. For det andre gir uttrykket ”lokal sedvane” assosiasjoner til at det er tale om et rettskildespørsmål. Det foreligger en rekke underrettsdommer som sier noe om ulike sider ved fiskerettighetene i Reisaelva. Ved å se på spørsmålet om fiskerettighetene som et rettskildespørsmål, kan resultatet i dommene anvendes direkte, uten å gå veien om å spørre hvilken betydning dommene skal ha for at vilkårene for alders tids bruk er oppfylt, eller hvordan de skal brukes som tolkningsmoment ved fastleggingen av beboernes rettigheter.

I det følgende vil jeg derfor bygge på at beboernes rettigheter til laksefisket i Reisaelva følger av en lokal sedvane.

Spørsmålet blir deretter hvilket omfang beboernes fiskerett hadde i 1988, og hvilke restbeføyelser som etter dette tilkom de private grunneierne og staten som grunneier.

⁶⁹ Falkanger (2013) s. 365.

Var beboernes rettigheter totale og eksklusive? Dette var anført i saken fra 1956, men ble ikke tatt til følge av retten. Dette er det eneste stedet det er hevdet at beboernes rettigheter er eksklusive. I enkelte avisartikler fra 1990-tallet er det riktignok skrevet at beboerne har en eksklusiv rett etter 1893-dommen.⁷⁰ Flere av beboerne jeg har snakket med har også sagt at de har en eksklusiv rett. Det fremgår imidlertid av sammenhengen i avisartiklene at det ikke hevdes at grunneierne og staten overhodet ikke har rettigheter til fisket. Ordet ”eksklusiv” brukes for å beskrive at beboerne i Nordreisa har rettigheter til fisket i motsetning til andre som bor i Norge, eller at beboerne har en god og spesiell rett.

I Lyngen herredsretts dom av 2. mai 1956 ble beboernes rettigheter fastslått til å være en personlig, ikke overdragelig rett til fiske, som besto ved siden av statens rett som grunneier. Dette er i samsvar med det jeg kom til under drøftelsen av 1893-dommen. Lyngen herredsretts dom er gjengitt i RG 1957 s. 337, og må dermed anses for å være godt kjent. Den må derfor ha rettskildevekt.

I Hålogaland lagmannsretts dom av 11. januar 1957 ble det fastslått at staten kunne selge fiskekort på sin egen grunn. Videre leide staten ut elva til Nordreisa jeger- og fiskerlag umiddelbart etter dommene, og jeger- og fiskerlaget solgte fiskekort på statens grunn i henhold til leieavtalen. Dommen ble etterlevd, og det tilsier at den bør tillegges rettskildevekt. I Lyngen herredsretts dom av 1. februar 1979 ble det avgjort at private grunneiere kunne selge fiskekort på sin egen grunn. Her var en beboer part i saken. Denne dommen må således også anses kjent.

Det må derfor være klart at beboerne i 1988 ikke hadde totale og eksklusive rettigheter til fisket, men hadde en begrenset rettighet som besto ved siden av rettighetene til grunneierne. Dersom beboerne mente at de hadde en eksklusiv rett ga begge de ovennevnte sakene dem foranledning til å reise søksmål. Når dette ikke ble gjort, skapte dommene en etablert rettstilstand som må anses gjeldende i 1988.

⁷⁰ Se for eksempel Nordlys 15. oktober 1992 og 25. mars 1994.

Etter mitt syn er det dette som må anses avklart i 1988. Det konkrete omfanget av beboernes fiskerett, og forholdet mellom beboerne og grunneierne sine rettigheter, var ikke avklart på denne tiden.

3.11 Jordskiftesaken 1989–1995⁷¹

3.11.1 Bakgrunnen for saken

Advokat Trygve Fjeld, som representerte Reiersen og Nordreisa jeger- og fiskerlag i saken fra 1979-1980, sendte et brev til Miljøverndepartementet 21. april 1980, der han skrev at det trengtes *”en ordning som sikrer felles regler og praksis vedr. oppdrett og kultivering av fiske samt salg av fiskekort til utenbygdsboende.”*⁷² I desember 1982 hadde Direktoratet for statens skoger oppnevnt et utvalg (Reisautvalget) som i sin innstilling av januar 1987 kom med forslag til ny administrasjonsordning for laksefisket i Reisaelva.⁷³

Staten v/Landbruksdepartementet reiste 11. april 1988 krav om jordskifte for ordningen av fisket i Reisaelva. Bakgrunnen for kravet var at det var drevet et utstrakt ulovlig fiske de siste 10 årene, særlig med garn.⁷⁴ Ifølge statens krav hadde videre administrasjonen av elva lenge være sett på som problematisk.⁷⁵ Saken ble vedtatt fremmet 14. mars 1989.⁷⁶

3.11.2 Midlertidig bruksordning

Saken varte helt til 1995. Mens saken pågikk, ble det laget en midlertidig bruksordning for elva. Retten vedtok 11. mai 1989 en midlertidig bruksordning i medhold av jordskifteloven § 23.⁷⁷ Det ble opprettet et elvelag med to medlemmer fra de private grunneierne, to med-

⁷¹ Sak 1900-1988-0003.

⁷² Brev fra advokat Trygve Fjeld til Miljøverndepartementet 21. april 1980 (vedlegg 4).

⁷³ Krav om jordskifte 11. april 1988 s. 2.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Rettsbok 1 s. 8.

⁷⁷ Op.cit. s. 13-16.

lemmer fra staten og to medlemmer fra beboerne. Videre måtte alle som skulle fiske i elva betale for dette. Innenbygdsboende fiskeberettigede måtte betale en kultiveringsavgift. Denne ble satt til 200 kroner.

Enkelte beboere nektet å betale denne avgiften. Spørsmålet gikk helt til Høyesterett, som ved kjennelse 25. februar 1994 avgjorde at jordskifteretten hadde kompetanse til å pålegge beboerne å betale kultiveringsavgift i medhold av jordskifteloven § 23.⁷⁸

3.11.3 To dommer 24. april 1991⁷⁹

For å lage en endelig bruksordning ble det nødvendig for retten å ta stilling til hvem som hadde fiskerett, og den nærmere fordelingen av andelene i fisket mellom de ulike aktørene. Dette ble avgjort ved to dommer 24. april 1991.

I den første dommen ble det fastslått at de fiskeberettigete var: 1. Grunneiere som har eiendom som grenser til Reisaelva; 2. Grunneiere som ved sine eiendommers adkomstdokumenter kan påvise at eiendommen er tilsagt rett til fiske; 3. Personer som er registrert bosatt innenfor Nordreisas grenser fastsatt før kommuneutvidelsen i 1963. Videre ble det avgjort at grunneierne hadde enerett til fiske etter lov 6. mars 1963 §§ 43 og 76, med de begrensninger som fulgte av beboernes rettigheter. Beboernes rettigheter ble fastslått å være en personlig, ikke overdragelig rett til fiske til eget husbehov. Fisket kunne ikke drives som næring.

I den andre dommen ble det avgjort at andelene av fisket skulle fordeles med 60 prosent på private og staten som grunneiere og 40 prosent på beboerne.

⁷⁸ Rt. 1994 s. 257.

⁷⁹ Rettsbok 1 s. 54-75.

3.11.4 Hvem er fiskeberettiget?

I dom nr. 1 ble kretsen av de fiskeberettigede avgrenset til å være personer registrert bosatt innenfor Nordreisas kommunegrenser før kommuneutvidelsen i 1963. Begrunnelsen for dette var i hovedsak at: ”*En må legge vekt på den krets som fiskeretten omfattet i etableringsperioden. En senere utvidelse av kommunen kan ikke få det som resultat at kretsen av fiskeberettigede utvides tilsvarende.*”⁸⁰ Jeg er enig i denne vurderingen. Inntrykket etter å ha snakket med beboerne i Nordreisa er at det er full enighet om at de gamle kommunegrensene er avgjørende.

3.11.5 Grunnlaget for beboernes rettigheter

Dommene inneholder noen uttalelser om hva som var grunnlaget for beboernes rettigheter. I dom nr. 1 uttales det: ”*Den historiske opprinnelse til fiskeretten til befolkningen i Nordreisa, på lik linje med befolkningen ellers i Finnmark og Nord-Troms, er knyttet til betaling av lappeskatten. Denne gikk senere over til betaling av bygselsavgift.*”⁸¹ Videre står det: ”*madam Lyng tolererte at befolkningen fisket i Reisaelva, for dette hadde leilendinger rett til ved å svare bygsel. (...) Det er med dette som utgangspunkt at det oppsto en oppfatning om befolkningens fiskerett, noe man forsåvidt kan si støtter seg til alders tids bruk fram mot overrettsdommen i 1893.*”⁸²

På samme måte som i Lyngen herredsretts dom fra 1956, antydes det her at det var skattebetalingen som var grunnlaget for fiskeretten. Jeg har ikke tatt stilling til hva som var opphavet til beboernes fiskerett. At skattebetaling opprinnelig var grunnlaget for rettigheten er ikke uforenlig med resultatet i 1893-dommen, eller med at det foreligger en lokal sedvane om beboernes fiskerett.

⁸⁰ Rettsbok 1 s. 61.

⁸¹ Op.cit. s. 59.

⁸² Op.cit. s. 60.

3.11.6 Omfanget av beboernes rettigheter

Det viktigste som ble avgjort ved jordskifterettens dommer var omfanget av beboernes rettigheter, og forholdet mellom beboernes og grunneiernes rettigheter. I dom nr. 1 ble beboernes rettigheter begrenset til en husbehovsrett og i dom nr. 2 ble beboernes andel i fisket satt til 40 prosent. Jeg vil her drøfte hvordan jordskifteretten fastsatte omfanget av beboernes rettigheter, og om retten kom til riktig resultat.

3.11.6.1 Utgangspunkter for vurderingen

Beboernes fiskerett er en begrenset rettighet på de ulike eiendommene som elva renner gjennom. Er dette servitutter? Servituttloven omfatter blant annet særrett over fremmed eiendom til ”*einskilde slag bruk*”, jf. servituttloven § 1 første ledd. Ordlyden ”einskilde” står i motsetning til allmenn bruk som det er avgrenset mot i annet punktum. Det må dreie seg om en særrett. Det vil si at den allmenningsberettigedes bruk av allmenningen ikke er en servitutt, men reguleres av allmenningsrettslige regler.⁸³ Selv om befolkningen i Nordreisa kan variere, mener jeg kretsen av de berettigede er tilstrekkelig avgrenset til at man kan tale om en ”særrett” i servituttlovens forstand.

Beboernes rettigheter er servitutter. En kan dermed benytte servituttloven ved fastleggingen av rettighetenes omfang. Ved tolkningen av servitutter må det sees hen til stiftelsesgrunnlaget.⁸⁴ Servituttloven § 2 kan også brukes som et tolkningsmoment. Denne fastslår at verken rettighetshaveren eller eieren må bruke rådigheten på en slik måte at det ”urimelig” eller ”uturvande” er til skade eller ulempe for den andre. Etter annet ledd skal det legges vekt på formålet med retten og hva som er i samsvar med ”tida og tilhøva”. I dette konkrete tilfellet innebærer dette at bruken i 1893 ikke nødvendigvis må bli avgjørende for omfanget av servituten i 1991. Det må også tas hensyn til belastningen for den annen part.⁸⁵ Etter mitt syn kan man se det slik at beboernes fiskerett følger av en lokal sedvane. Det er følgelig selve

⁸³ Falkanger (2013) s. 195.

⁸⁴ Op.cit. s. 203.

⁸⁵ Op.cit. s. 208.

bruken, utnyttelsen av fisket, som er grunnlaget for rettigheten. I tråd med dette mener jeg man også kan bruke den retningslinjen som gjelder ved fastsettelsen av rettigheter som har grunnlag i brukshevd: Man søker å finne frem til hva partene antagelig ville ha avtalt dersom rettigheten var blitt stiftet ved avtale.⁸⁶ Når man ser alle disse momentene under ett, vil en målsetning være å fastlegge innholdet i servitutten i samsvar med det som vil gi en rasjonell utnyttelse av eiendommen.

Med dette som utgangspunkt går jeg over til å se på hvordan jordskifteretten fastsatte innholdet av beboernes rettigheter.

3.11.6.2 Beboerne har en "husbehovsrett"

Det ble fastslått i Lyngen herredsretts dom av 2. mai 1956 at beboernes rett var en personlig, ikke overdragelig rett til fiske. At retten skulle være begrenset til en husbehovsrett var nytt med jordskifterettens dom.

Retten drøftet ikke dette spørsmålet særlig inngående. Retten viste til at det forelå en sammenfallende påstand mellom staten og de private grunneierne om at beboernes rett var en husbehovsrett. Deretter ble det uttalt: *"De fiskeberettigedes rett må betraktes som en husbehovsrett, som i sin natur er svakere enn grunneiendomsretten, ved at den krever at fisket må utøves av rettighetshaver, i motsetning til næringsretten som gir mulighet til salg og bortleie."*⁸⁷

Var beboernes rett en husbehovsrett? Jeg mener det er flere momenter som taler for dette. For det første dersom man anser faktisk bruk som stiftelsesgrunnlaget for retten. Beboerne hadde hele tiden fisket kun til seg selv, på 1800-tallet for å få mat på bordet, og mot slutten av 1900-tallet mer som rekreasjon. Det skjedde ikke noe organisert salg av fisk eller utleie av rettigheter til fisket fra beboernes side. Et unntak fra dette er elvekomiteens salg av kort

⁸⁶ Falkanger (2013) s. 354.

⁸⁷ Rettsbok 1 s. 62.

fra 1945 til 1956, men det endrer ikke hovedinntrykket av at beboernes faktiske bruk av elva var i samsvar med en husbehovsrett.

For det andre ble beboernes behov dekket gjennom en husbehovsrett. Det var derfor i samsvar med en effektiv utnyttelse av rettighetene at beboerne hadde en husbehovsrett, mens grunneierne hadde en næringsrett.

3.11.6.3 Beboerne har en andel på 40 prosent av fisket

I dom nr. 2 avgjorde retten at grunneierne hadde 60 prosent av andelene i fisket, mens beboerne hadde 40 prosent. Var dette en riktig fordeling av andelene?

Retten tok utgangspunkt i servituttløven § 3. I henhold til § 3 annet ledd må servitutthaveren og eieren av den tjenende eiendom ”*minka på bruken etter måten like mykje*” dersom det ikke er tilstrekkelige ressurser til at begge kan utnytte sin rett fullt ut. Ovenfor har jeg kommet til at servituttløven kommer til anvendelse. Paragraf 3 er imidlertid deklarasjonsrett. Den kommer ikke til anvendelse dersom stiftelsesgrunnlaget eller andre tolkningsmomenter, tilsier at en av partene skal ha førsteretten til fisket.

Under drøftelsen av forholdene i 1893 under punkt 2.3.4 har jeg lagt til grunn at beboerne måtte ta hensyn til de andre rettighetshavernes utnyttelse. I mine samtaler med beboere i Nordreisa har de karakterisert retten som en rett til å fiske når og hvor de vil. Mitt syn er imidlertid at selv om beboerne i praksis kunne fiske når og hvor de ville, har det vært fordi det ikke var noe press på ressursene. I Lyngen herredsretts dom fra 1956 ble det uttalt: ”*Staten kan ikke gjøre befolkningens fiskerett illusorisk ved f.eks. å leie bort eneretten til å fiske i statens del av elven.*”⁸⁸ Grunneierne måtte således også vise hensyn, og ikke utnytte retten til fortrenghet for beboerne.

Etter dette mener jeg det var korrekt av retten å ta utgangspunkt i servituttløven § 3.

⁸⁸ RG 1957 s. 337 på s. 345.

Ved fastsettingen av andelene valgte retten først å se på innbyggertall i 1875 og 1890. Begrunnelsen for dette var at etableringen av fiskeretten ikke knyttet seg til et bestemt tidspunkt, men ”etablerte seg over tid fram til overrettsdommen i 1893, da retten ved denne dommen oppnådde en form for endelig stadfesting.”⁸⁹

Jeg er enig i at etableringen av retten ikke knytter seg til et bestemt tidspunkt. Etter mitt syn er det den faktiske bruken som må anses som stiftelsesgrunnlaget, og som dermed må være utgangspunktet for vurderingen av omfanget av rettighetene. I stedet for å se på innbyggertall burde retten sett på den bruk som var utøvd, hva som må anses som en rasjonell utnyttelse i lys av ”tida og tilhøva” i 1991, og hvordan partene kunne få utnytte sin rett uten å være urimelig til skade eller ulempe for hverandre, jf. servituttloven § 2. Innbyggertall i 1875 og 1890 belyser ikke noen av disse momentene.

En annen del av rettens fremgangsmåte som jeg stiller meg undrende til, er at retten ikke regnet grunneiere som bodde i Nordreisa for å tilhøre gruppen for de fiskeberettigede beboerne.⁹⁰ En grunneier som bor i Nordreisa har fiskerett på egen eiendom i kraft av grunneierretten, og dessuten fiskerett i hele elva i kraft av å bo i Nordreisa. Jeg anser det som sannsynlig at alle eller de fleste av de private grunneierne i Nordreisa også bodde der. Selv om grunneierne nok fisket en del fra sine egne eiendommer, anser jeg det som sannsynlig at de også fisket andre steder i elva. Særlig gjelder dette for eiendommer med mindre attraktive fiskeplasser. Grunneierne utnyttet altså fiskeretten som beboere i Nordreisa. Etter mitt syn er det derfor klart at de måtte inkluderes i gruppen over ”berettigede menn” i rettens beregning.

I tillegg til å se på innbyggertall på 1800-tallet, så retten på antallet solgte fiskekort i 1989 og 1990. Jeg mener dette er et bedre tallmateriale å ta utgangspunkt i. Antallet solgte fiske-

⁸⁹ Rettsbok 1 s. 70

⁹⁰ Ibid.

kort kan belyse den faktiske bruken. Siden tallene var av nyere dato kunne de også belyse hvilken utnyttelse som var i samsvar med ”tida og tilhøva”.

For å finne statens andel av solgte kort, tok retten antallet kort solgt til private grunneiere og la til grunn at staten måtte ha samme andel. Det ble derfor lagt fiktive kort til staten, slik at det totale antallet kort i beregningen økte. På denne måten ble beboernes fiskerett ”van-
net ut”.

Etter å ha fastslått antallet kort solgt til henholdsvis grunneiere og de fiskeberettigede, valgte retten å oppjustere antallet grunneierkort. Retten så ikke på det faktiske antallet solgte kort til grunneiere, men det potensielle antallet som kunne blitt solgt. Når det gjaldt beboerne, så imidlertid retten på det faktiske antallet solgte kort. Retten valgte å sammenligne grunneiernes potensielle utnyttelse av fiskeretten med de berettigedes faktiske utnyttelse av fiskeretten. Etter mitt syn er ikke reell og potensiell utnyttelse to sammenlignbare størrelser. Det kan være relevant å se på den potensielle utnyttelsen hvis man skal finne ut hva som vil gi en rasjonell utnyttelse av elva, og hva som er i samsvar med ”tida og tilhøva”. En svakhet ved rettens begrunnelse er imidlertid at den ikke vurderte konsekvensene av at grunneierne utnyttet potensialet i fiskerettighetene fullt ut. Ville en slik utnyttelse medføre urimelig skade eller ulempe for beboernes fiskerett, jf. servituttloven § 2?

Alt i alt savner jeg at retten stiller spørsmålene om hva som vil være en rasjonell utnyttelse av elva, hvilken fordeling som vil gi færrest ulemper for aktørene, eller hvilken fordeling som er i samsvar med formålet med beboernes fiskerett eller ”tida og tilhøva”. På den annen side ser jeg at retten hadde få holdepunkter for å fastsette en nøyaktig prosentandel for andelene i fisket, og at det derfor var nærliggende å gripe til det tallmaterialet man hadde.

Burde retten ha kommet til en annen fordeling av andelene?

Som det fremgår av drøftelsen ovenfor, har jeg enkelte innvendinger mot rettens beregning av andelene. Alle punktene jeg har kommentert gjorde at grunneierne fikk en større andel

på bekostning av beboerne. Jeg mener derfor beboernes andel trolig kunne vært større enn 40 prosent. Igjen må jeg imidlertid ta forbehold om at det er vanskelig å omsette vurderingskriteriene i servituttloven § 2 i konkrete tall. Jeg vil derfor ikke si at rettens resultat er direkte feil.

3.11.7 Kontradiksjon

Fastsettingen av andelene i fisket påvirket beboernes rettigheter til fisket i stor grad. I lys av dette er det påfallende hvor lite beboerne deltok ved behandlingen av disse dommene. Jeg vil under dette punktet se på i hvilken grad hensynet til kontradiksjon ble ivaretatt under jordskiftesaken fra 1989 til 1995.

Hensynet til kontradiksjon er en grunnstein i vår sivilprosessordning. Dette har blant annet kommet til uttrykk i tvisteloven § 11-1 tredje ledd og § 1-1 annet ledd andre strekpunkt. Kontradiksjon er viktig for at partene skal oppleve at de har blitt hørt, og dermed for at de skal ha tillit til prosessordningen. Videre bidrar kontradiksjon til at saken blir best mulig opplyst. Kontradiksjon bidrar således til at domstolene kommer til riktig resultat.

I det første rettsmøtet under jordskiftesaken 14. mars 1989 møtte Nordreisa kommune v/ordføreren og Nordreisa jeger- og fiskerlag på vegne av beboerne.⁹¹ I 1989 fantes det ingen sammenslutning av beboere som kunne ivareta deres interesser. Jeger- og fiskerlaget hadde forvaltet øvre del av elva på vegne av staten, og slik jeg har oppfattet samtalene med beboere i Nordreisa var man fornøyd med denne forvaltningen. I mangel på en forening for de fiskeberettigede, mener jeg kommunen og jeger- og fiskerlaget fremsto som de mest naturlige representantene for beboergruppen. Det fremkom dessuten av innkallingen til saken at alle med bruksrett ble oppfordret til å levere skriftlig innlegg, altså å komme med innspill.⁹² Ved sakens begynnelse var det derfor ingenting som tilsa at ikke hensynet til kontradiksjon ville bli ivaretatt.

⁹¹ Rettsbok 1 s. 1-2.

⁹² Annonse i Nordlys 17. januar 1989 (vedlegg 5).

Etter det jeg har fått opplyst i samtaler med beboere i Nordreisa, var det ingen som forsøkte å delta i saken som enkeltperson fordi han eller hun var fiskeberettiget. *Beboer 5* fortalte at de ikke trodde det var nødvendig å delta i saken, siden de hadde sin fiskerett etter 1893-dommen: ”*Fiskeretten var fastslått ved tidligere dom. Vi trengte ikke å delta.*”

Under behandlingen av fordelingen av andelene av fisket i 1991 var det imidlertid ingen som talte de fiskeberettigedes sak. I et rettsmøte 5. mars var Nordreisa jeger- og fiskerlag representert, og deres nestleder ”*stilte seg tvilende til at grunneiernes rettigheter var større enn retten til de øvrige innbyggerne som hadde fiskerett.*”⁹³ Det fremgår av rettsboka at ”*han antok at kommunen ivaretok almuens interesser i denne saken.*”⁹⁴ I rettens begrunnelse for dommene 24. april 1991 er ikke jeger- og fiskerlagets synspunkt gjengitt eller drøftet.

Kommunens synspunkt ble på den annen side gjengitt ved behandlingen av dom nr. 1. Det eneste kommunen uttalte seg om var spørsmålet om det var kommunegrensene fra før 1963, eller dagens kommunegrensener, som skulle avgrense kretsen av de fiskeberettigede. Kommunen anførte at de nye kommunegrensene måtte gjelde, og la ned påstand i samsvar med dette. Å utvide kretsen av de fiskeberettigede ville være en ulempe for dem som bodde innenfor de gamle kommunegrensene, og allerede hadde fiskerett. Kommunen argumenterte derfor for det motsatte syn av det som var i de allerede fiskeberettigedes interesse. Under behandlingen av dom nr. 2 opptrådte ikke kommunen i det hele tatt.

Ovenfor har jeg stilt meg noe kritisk til rettens fordeling av andelene til fisket i dom nr. 2. Retten har muligens beregnet andelene slik at grunneiersiden har fått en for stor andel. De to partene som ble hørt av retten i denne saken var de private grunneierne og staten som grunneier. Det var i begge parters interesse at beboernes andel skulle bli liten og grunneier-

⁹³ Rettsbok 1 s. 49.

⁹⁴ Ibid.

nes andel stor. Det må ha vært helt opplagt for retten at ingen talte beboernes sak ved behandlingen av dette spørsmålet. Som nevnt er kontradiksjon viktig for sakens opplysning. Dersom rettens mål var å komme frem til et mest mulig riktig resultat, burde den ha sørget for at beboerne ble hørt i spørsmålet om andelene i fisket.

Konklusjonen er at hensynet til kontradiksjon ikke ble tilstrekkelig ivaretatt ved behandlingen av dommene 24. april 1991.

I mine samtaler med beboere i Nordreisa har jeg blitt fortalt at det var misnøye med hvordan kommunen ivaretok beboernes interesser under jordskiftesaken. Underveis i saken forsøkte beboerne å danne en interesseforening som kunne opptre på vegne av dem. Det fremgår av rettsboka at det ble sendt brev til retten datert 20. mai 1992 fra ”Reisa Interesseforening v/Frank Båtnes”⁹⁵ og brev datert 26. januar 1993 fra ”Reisaelva Interesseforening v/Johnny Mikkelsen”.⁹⁶ Interesseforeningen hadde innlevert en foreløpig medlemsfortegnelse på 205 medlemmer og anførte å representere beboersiden. I rettsboka fra rettsmøtet 23. februar 1993 står det følgende: ”Når det gjelder kravet om at Interesseforeningen skal informeres om all korrespondanse mellom partene, er retten av den oppfatning at Interesseforeningen tilsendes den samme informasjon som de øvrige registrerte parter.”⁹⁷ Etter dette ble altså interesseforeningen behandlet som de øvrige parter.

3.11.8 Anke

Kommunen anket dommene til Hålogaland lagmannsrett. Anken gjaldt to punkter. For det første hvorvidt personer bosatt innenfor dagens kommunegrensener, men utenfor kommunegrensene i 1963, var fiskeberettigede. For det andre ble det anket over fordelingen 60/40 mellom grunneierne og beboerne.

⁹⁵ Rettsbok 1 s. 105.

⁹⁶ Op.cit. s. 122.

⁹⁷ Op.cit. s. 123.

Kommunen var i kontakt med en advokat, som uttalte: ”*som opplyst kan jeg ikke se at det foreligger rettslige anførsler til støtte for at fiskeretten til Reisaelva også skal gjelde personer utenfor de gamle kommunegrensene.*”⁹⁸ Formannskapet vedtok deretter å trekke anken over hvilke kommunegrensener som var avgjørende for fiskeretten. Anken over fordelingen 60/40 mellom grunneierne og beboerne ble opprettholdt.

Den 13. oktober 1992 begynte ankeforhandlingen i Hålogaland lagmannsrett. Nordreisa kommune krevde lik fordeling av fiskeretten mellom grunneierne og beboerne, mens grunneierne krevde en fordeling 90/10 i grunneiernes favør. Rettens administrator ba partene vurdere et forlik. Etter forliksforhandlingene kom ordfører Torbjørn Evanger med et tilbud om å trekke anken, med forbehold om formannskapets godkjenning. Til avisa Nordlys uttalte Evanger følgende om dette: ”*Når vi ser hva som er vanlig ellers i norske elver, at grunneierne har alle rettigheter, så har Nordreisas befolkning en eksklusiv rettighet (domfestet i Trondhjem overrett i 1893). Og når retten kom med så pass sterk henstilling om å vurdere forlik, følte både jeg og kommunens advokat, Hjallis Bakke, at sjansen for å nå fram med vårt ønske om lik fiskerett ikke var større enn grunneiernes ønske om større andel. Noe som i tilfelle ville blitt et dårligere resultat for de fastboende fiskeberettigede.*”⁹⁹ Fordelingen 60/40 ble dermed stående.

3.11.9 Rettskraft

Dommene fra 1991 fastsetter fiskerettens innhold. Flere av de beboerne jeg har snakket med fortalte at de hadde vært i kontakt med advokat og fått vite at dommene ikke var rettskraftige for dem. De var klare på dette standpunktet. På denne bakgrunn finner jeg grunn til å drøfte om dommene er rettskraftige for befolkningen i Nordreisa.

Den alminnelige regelen om subjektiv materiell rettskraft i sivilprosessen er at rettsavgjørelser er rettskraftige for partene i saken, jf. tvisteloven § 19-15 første ledd. Dersom det

⁹⁸ Nordreisa kommunes møtebok 3. september 1992 sak 147/92 s. 2.

⁹⁹ Nordlys 15. oktober 1992.

foretas summarisk innkalling etter reglene i jordskifteloven § 13 tredje ledd, blir imidlertid avgjørelsen bindende for alle som avgjørelsen er rettet til, uansett om de hadde kjennskap til innkallingen, jf. Rt. 1971 s. 1002 og Rt. 1978 s. 1242. Det samme er lagt til grunn i juridisk litteratur.¹⁰⁰

Det ble foretatt summarisk innkalling etter at staten hadde reist krav om jordskiftesak i 1988. Innkallingen ble kunngjort i Norsk lysningsblad 16. januar 1989, og i Bladet Tromsø og avisen Nordlys 17. januar 1989. Spørsmålet er om denne innkallingen oppfylte vilkårene for summarisk innkalling i jordskifteloven § 13 tredje ledd.

Etter bestemmelsen kreves det for det første at skiftefeltet er stort, eller at eiendoms- eller brukstilhøva er ugreie. Beboerne i Nordreisa utgjorde en stor krets av personer, og hvem som var en del av denne personkretsen forandret seg hver gang noen flyttet til eller fra stedet. Jeg legger derfor til grunn at begge disse alternative vilkårene var oppfylt.

Videre kreves det tillatelse fra departementet. Det fremgår ikke av rettsboka at departementet har gitt tillatelse til summarisk innkalling. Kravet i saken ble imidlertid reist av Staten v/Landbruksdepartementet. I kravet står det: ”*Forøvrig antas det at innkalling til jordskiftesak kan skje ved alminnelig tillysning i medhold av jordskifteloven § 13, tredje ledd.*”¹⁰¹ Rett instans, Landbruksdepartementet, har dermed vurdert spørsmålet om summarisk innkalling, og samtykket til dette. Etter mitt syn bør det avgjørende være at de materielle vilkårene i loven var til stede, og at rette instans deretter har vurdert spørsmålet. Det forelå derfor tillatelse fra departementet.

Det fremgår ikke av den første innkallingen at omfanget av beboernes fiskerett ville bli berørt. Før dommene i 1991, og før fordelingen av andelene av fisket skulle fordeles, ble

¹⁰⁰ Aasland (1988) s. 228 og Eckhoff (1945) s. 245.

¹⁰¹ Krav om jordskifte 11. april 1988 s. 2.

det imidlertid foretatt en ny innkalling.¹⁰² I innkallingen sto det blant annet at følgende skulle behandles: ”Fastsette delingsgrunnlaget mellom de innenbygdsboende fiskeberettigede på den ene side og grunneierne (de private og staten) på den andre side.”¹⁰³ Ut fra denne innkallingen var det klart at andelen av fisket skulle fastsettes.

Det følger av rundskriv fra landbruksdepartementet av 18. juli 1980 punkt 4.1 at selv om summarisk innkalling ble benyttet, skulle man sende direkte varsel til de partene man kjenner til. Ifølge statens krav om jordskifte var alle innbyggerne i Nordreisa etter kommunegrensene før 1963 part i saken. Dette var en avgrenset krets. Det var derfor fullt mulig å sende innkalling direkte til alle partene, selv om dette ville krevd en del ressurser.

Regelen om direkte innkalling sto imidlertid kun i et rundskriv og fulgte ikke av loven. Den alminnelige regelen i forvaltningsretten er at interne instruksjer ikke får betydning for gyldigheten av beslutninger. Innkallingen er derfor fortsatt i samsvar med jordskifteloven § 13 tredje ledd, selv om en instruks i rundskrivet er brutt.

I denne saken ble mange av dem som hadde fiskerett fordi de var beboere i Nordreisa varslet personlig om saken uansett, fordi de også var grunneiere. Disse kan i hvert fall ikke påberope seg å ikke ha blitt lovlig innkalt.

Konklusjonen er at dommene fra 1991 er rettskraftige for beboerne i Nordreisa fordi det ble foretatt summarisk innkalling i samsvar med jordskifteloven § 13 tredje ledd.

Selv om jeg har konkludert med at dommene er rettskraftige fordi det ble foretatt summarisk innkalling i samsvar med jordskifteloven § 13 tredje ledd, nevner jeg at dommene uansett må anses rettskraftige for befolkningen i Nordreisa på grunnlag av at de har forholdt seg passive.

¹⁰² Rettsbok I s. 46.

¹⁰³ Annonse i Nordlys 26. februar 1991 (vedlegg 6).

Det er holdepunkter i rettspraksis for at selv om det foreligger feil ved innkallingen, kan dommen likevel bli rettskraftig for en part dersom han er klar over saken og forholder seg passiv.¹⁰⁴ Spørsmålet er om beboerne i Nordreisa var klar over saken og likevel forholdt seg passive.

Allerede ved oppstarten av jordskiftesaken ble saken omtalt i media.¹⁰⁵ Kommunens anke og omstendighetene rundt denne ble også omtalt flere ganger.¹⁰⁶ Fordelingen av fisket 60/40 ble omtalt i en artikkel i Nordlys 25. mars 1994. I den samme artikkelen fremgår det at Reisaelva Interesseforening hadde engasjert advokat og vurderte å gå til søksmål for å *”få tilbake retten til fritt fiske i elva.”*¹⁰⁷ At saken ble omtalt i media flere ganger, tilsier at lokalbefolkningen var kjent med både saken og innholdet i rettens avgjørelser. Sammenholdt med at flere av beboerne var varslet som grunneiere, må det være klart at beboerne var klar over saken.

Ingen beboere tok rettslige skritt for å få angrepet dommene fra 1991. De ble ikke angrepet før ved jordskiftesaken i 2013, og da som begrunnelse for en begjæring om stansing av saken, se punkt 4.3.1. Dommene må derfor uansett anses rettskraftige for beboerne fordi de har forholdt seg passive.

4 Utviklingen fra 1995 til 2013

4.1 Innledning

Jeg vil her først se på noen sider ved bruksordningen som ble innført i 1995, og litt om utviklingen etter jordskiftesaken, se punkt 4.2. Deretter behandler jeg jordskiftesaken i 2013,

¹⁰⁴ Jf. Rt. 1971 s. 1002 på s. 1005 (obiter dictum) og Rt. 2003 s. 1842.

¹⁰⁵ Nordlys 19. januar 1989.

¹⁰⁶ Se for eksempel Nordlys 9. september, 14. og 15. oktober 1992.

¹⁰⁷ Nordlys 25. mars 1994.

se punkt 4.3, før jeg i punkt 4.4 oppsummerer hva jeg anser som den etablerte rettstilstanden i elva i dag.

4.2 Bruksordningen fastsatt i 1995

Ved vedtak 19. januar 1995 innførte jordskifteretten en endelig bruksordning for Reisaelva. Det ble dannet et elvelag, Reisa elvelag, der private grunneiere hadde 30 prosent av stemmene, Statskog Troms SF hadde 30 prosent av stemmene, og de fiskeberettigede beboerne hadde 40 prosent av stemmene. Det var et styre som skulle stå for administrasjon og drift av ordningen. Styret skulle ha syv medlemmer: to fra de private grunneierne, to fra Statskog og tre for beboerne.

Beboerne hadde den største andelen av stemmene og flest representanter i styret. De private grunneierne og Statskog har imidlertid i hovedsak sammenfallende interesser, nemlig å oppnå økonomisk gevinst ved utnyttelsen av fiskeretten. Beboerne har ikke adgang til å oppnå økonomisk gevinst ved utnyttelsen av fisket, og har således andre interesser. Grunneierinteressene hadde flertall i styret.

I vedtektene fastsatt av jordskifteretten var det inntatt et punkt som ga hjemmel for innføring av ”rullerende soner”. I henhold til punkt 7 i vedtektene for Reisa elvelag, slik disse ble fastlagt av jordskifteretten, kan det ”*innføres rullerende soner der grunneierne fisker alene og kan låne/leie ut sitt næringskort på egen eiendom/gnr.*”¹⁰⁸ Disse sonene kunne maksimalt utgjøre 20 prosent av den totale elvestrekningen. Klausulen ga elvelaget hjemmel til å stenge enkelte soner i elva for beboerne. Siden grunneierne hadde flertall i styret ble en slik ordning innført.

Beboer 1, Beboer 2, Beboer 3, Beboer 5 og Beboer 7 fortalte alle om at det ble innført stengte soner etter jordskiftesaken. De sa også at det var mange som fisket ulovlig i de

¹⁰⁸ Rettsbok 1 s. 176.

stengte sonene, men at ingen ble domfelt for dette. *Beboer 7*, som var i styret i elvelaget, sa at oppfatningen i styret var at ”*dette lager vi ikke noen sak av.*”

Etter mitt syn medførte de stengte sonene en innskrenking av beboernes rettigheter til fisket som det ikke var grunnlag for.

Alle som ville fiske måtte kjøpe fiskekort. Grunneierne kunne kjøpe grunneierkort, som ga rett til fiske på egen eiendom. Beboerne kunne kjøpe kultiveringskort mot kultiveringsavgift. Kortet gjaldt hele sesongen. Prisen på grunneierkortene skulle være lik kultiveringsavgiften. Grunneierne kunne dessuten kjøpe næringskort, som ga rett til å utnytte næringsdelen på sin eiendom ved lån/utleie til andre. Prisen skulle være tre ganger prisen for et kultiveringskort.

Flere beboerne i Nordreisa som jeg har snakket med, har fortalt at fisket fungerte godt etter at jordskiftesaken var avsluttet. De merket ikke så mye til fordelingen 60/40 mellom grunneierne og beboerne de første årene. De siste årene før jordskiftesaken i 2013 opplevde imidlertid beboerne at bruksordningen ikke fungerte. Det skjedde en kraftig økning i antallet fiskekort. Videre fortalte beboerne at utenbygdsboende fisket mye mer intensivt enn beboerne i Nordreisa. Turistene fisket hele døgnet hvis de først fisket en dag, mens beboerne kun fisket et par timer.

4.3 Jordskiftesaken i 2013

Den 25. oktober 2012 fremmet en gruppe beboere krav om ny bruksordning for fisket i Reisaelva.¹⁰⁹ I kravet ble det pekt på at reglene for valg av styremedlemmer til elvelaget ikke fungerte. Det ble også vist til at flere og flere fiskeplasser var opptatt hele tiden. Jordskiftesaken ble vedtatt fremmet 5. mars 2013.

¹⁰⁹ Krav om jordskifte 25. oktober 2012.

4.3.1 Begjæring om stansing

Under saken reiste foreningen Auttimaa, en interesseforening for de fiskeberettigede beboerne, krav om at jordskiftesaken skulle stanses inntil det forelå en rettskraftig dom om fiskerettsspørsmålet i Reisaelva. Auttimaa var partshjelper for Ola Solvang og Harry Fyhn, to av de fiskeberettigede beboerne. Begrunnelsen for kravet om stansing var at dommene fra 1991 ikke var rettskraftige for beboerne i Nordreisa.

Nord-Troms jordskifterett tok opp spørsmålet om dommenes rettskraft ”*av eget tiltak og uten kontradiksjon*”, med begrunnelsen at det var tale om en absolutt prosessforutsetning, nemlig rettskraft.¹¹⁰ Jeg stiller meg undrende til denne uttalelsen. Det er en absolutt prosessforutsetning at det ikke foreligger en rettskraftig avgjørelse som avgjør kravet som er reist i saken, jf. tvisteloven § 19-15 tredje ledd. Dette er negativ rettskraft. I denne saken var det imidlertid spørsmål om dommene fra 1991 skulle legges til grunn i den nye saken. Det var altså et spørsmål om positiv rettskraft, jf. tvisteloven § 19-15 andre ledd.

Retten kom til at saken ikke skulle stanses. Dette ble begrunnet på flere måter, blant annet med at dommene fra 1991 var rettskraftige for beboerne i Nordreisa. Retten uttalte at det var ”*åpenbart at det i forrige sak har vært foretatt summarisk innkalling.*”¹¹¹ Retten viste også til at beboerne var kjent med saken, at folk hadde innrettet seg etter den, og at de burde reagert for lenge siden dersom de mente at avgjørelsen ikke var bindende for dem. Under punkt 3.11.9 har jeg kommet til samme konklusjon.

4.3.2 Ny bruksordning

Retten fattet regulerende vedtak om en ny bruksordning for elva 17. juni 2013. Retten bygget på fordelingen 60/40 mellom grunneiere og beboere som var fastslått ved dommene i 1991.

¹¹⁰ Rettsbok 2 s. 20.

¹¹¹ Op.cit. s. 21.

Etter den nye bruksordningen skal elvelaget ha et årsmøte, som skal være øverste myndighet. Til årsmøtet skal det velges 15 utsendinger for de private grunneierne og 20 utsendinger for de fiskeberettigede beboerne. Statskog skal i tillegg ha 15 stemmer på årsmøtet. Styret skal fortsatt ha syv medlemmer. Etter dette er ikke lenger styret øverste organ i elvelaget. Innføringen av årsmøtet kan kanskje bøte på enkelte av de problemer med den forrige bruksordningen som beboerne pekte på i sitt krav. I den nye bruksordningen er det ikke lenger adgang til å innføre stengte soner for beboerne. Som nevnt i punkt 4.2 mener jeg de stengte sonene innebar en innskrenkning av beboernes rettigheter som det ikke var grunnlag for.

Den nye bruksordningen innebærer også nye typer fiskekort. Beboerne kan ikke lenger betale kultiveringsavgift, og dermed få rett til fiske hele sesongen. Etter den nye ordningen må alle som skal fiske i elva løse døgnkort. Beboerne må kun betale en årlig forvaltningsavgift, deretter er fiskekortene gratis. Styret er gitt kompetanse til å inndele i soner og å fastsette maksimalt antall fiskekort i hver sone. Antallet døgnkort i hver sone skal fordeles med 40 prosent på beboerne og 60 prosent på grunneierne.

Enkelte beboere har fortalt at en viktig side av fiskeretten er adgangen til å gå til elva med familien og fiske når det passer dem. De frykter at dette aspektet ved fiskeretten blir borte dersom de må løse døgnkort før de fisker. På den annen side ser også noen at ordningen med døgnkort kan føre til at antallet kort solgt til utenbygdsboende blir færre, og at presset på de beste fiskeplassene dermed blir mindre.

Jeg mener den nye bruksordningen innebærer en forbedring fra tidligere. Enkelte beboere har sagt at ordningen med døgnkort medfører en innskrenkning av deres rettigheter: De kan ikke lenger fiske hvor og når de vil. Ut fra det jeg har blitt fortalt om forholdene i elva de siste årene, høres det ikke ut som om beboerne reelt sett har hatt mulighet til å fiske hvor og når de ville. De beste fiskeplassene har vært opptatt når de har villet fiske der, og de har dermed ikke fått muligheten til å fiske slik de ønsket. Den nye ordningen begrenser antallet døgnkort i hver sone i elva. Det innebærer at selv om beboerne til en viss grad må planleg-

ge fisket sitt, så har de i hvert fall en mulighet til å få tilgang til de gode fiskeplassene. Reelt sett har derfor beboerne bedre muligheter til å få utøvd sin fiskerett enn i de senere årene.

Saken ble avsluttet 17. juni 2013 og forkynt i rettsmøte 25. juni 2013. Ankefristen var 9. september 2013, og avgjørelsen er ikke anket. Den er dermed rettskraftig.

4.4 Fordeling av fiskerettighetene i 2013

Jeg vil nå ta stilling til hvordan rettighetene er fordelt i dag.

Det følger av lakse- og innlandsfiskloven § 16 første ledd bokstav a at med de innskrenkninger som følger av bestemmelser gitt i eller i medhold av lov, sedvane, alders tids bruk eller annen hjemmel, har grunneieren enerett til fiske etter anadrome laksefisk i vassdrag. Bakgrunnsretten er således den samme som etter Norske lov og de senere lakselovene.

Det må være klart at beboerne i Nordreisa i dag har rett til å fiske i elva. I Nord-Troms jordskifteretts dom nr. 1 24. april 1991 ble det avgjort at ”beboerne” er personer bosatt innenfor Nordreisa slik kommunegrensene var før 1963.

Grunnlaget for retten er etter mitt syn lokal sedvane, som enten oppstod før 1893 eller i løpet av 1900-tallet som følge av at rettsoppfatningen i 1893-dommen festet seg. Det er mulig at grunnlaget for retten er alders tids bruk eller betaling av skatt og bygselavgift. Jeg mener imidlertid synsvinkelen lokal sedvane kan romme alle disse mulige opphavene for retten.

Det nærmere omfanget av beboernes fiskerett er fastslått ved dom i 1991, og hvordan fisket organiseres er bestemt av jordskifteretten i 2013. Omfanget av grunneiernes rettigheter er også regulert i de samme avgjørelsene. Etter mitt syn burde det derfor ikke være grunnlag for noen tvil om hva som må anses som gjeldende rett med hensyn til fiskerettighetene i Reisaelva.

I mine samtaler med beboere i Nordreisa fikk jeg opplyst at eiendomsgrensene til flere av de private eiendommene går ved elvebredden. Grensene går således ikke etter djupålen i elva etter den deklatoriske regelen i vassdragsloven § 2. *Beboer 3* fortalte at på 1960-tallet skylddelte man ikke midt i elva, men ved elvebredden. *Beboer 4* fortalte at grensene var slik fordi det var beboerne som hadde fiskeretten. *Beboer 7* fortalte at advokatene deres mente at man på grunn av dette ikke kunne anvende laksefiskloven. Slik jeg ser det kan disse eiendomsgrensene tjene som et bevismoment for en rettsoppfatning om at beboerne har fiskerett.

At eiendomsgrensene til enkelte eiendommer er satt ved elvebredden kan etter mitt syn ikke medføre at beboerne må anses å ha totale og eksklusive rettigheter til fisket. Det foreligger mye underrettspraksis og andre kilder som sier noe om fiskerettighetene i Reisaelva. Kildene gir til sammen solide holdepunkter for å si at beboerne har rettigheter til fisket i elva, men at rettighetene ikke er eksklusive.

5 Avslutning

Jeg har sett på hvordan beboernes rettigheter til laksefisket i Reisaelva har oppstått og utviklet seg siden 1893. Som nevnt innledningsvis, har jeg hatt fokus på tre hovedspørsmål: hvem nyter godt av fiskeretten, hva er grunnlaget for beboernes fiskerett, og hva er innholdet og omfanget av deres rettigheter? I punkt 4.4 ovenfor har jeg oppsummert hva som i dag må anses som rettstilstanden med hensyn til beboernes rettigheter til fisket. Både hvem som er fiskeberettiget, og omfanget og innholdet av beboernes rettigheter ble avklart med dommene i 1991. Når det gjelder grunnlaget eller hjemmelen for rettigheten mener jeg man kan si at denne følger av lokal sedvane.

I innledningen skrev jeg også at jeg ville ha et fokus på hva som var viktig for etableringen og utviklingen av beboernes rettigheter. I det følgende vil jeg nevne de viktigste observasjonene jeg har gjort om dette. Jeg vil knytte noen korte merknader til spørsmålet om beboerne kan ha større rettigheter til fisket enn det jeg har konkludert med i denne oppgaven, samt gi min vurdering av dagens rettstilstand.

Det er tydelig at 1893-dommen fikk svært stor betydning for den senere utviklingen. Ved gjennomgangen av dommen har jeg pekt på at det er uklart om beboerne på denne tiden hadde en fiskerett, og hva som eventuelt var grunnlaget for denne. Hvis beboerne *ikke* hadde fiskerett i 1893 har dommen dannet grunnlag for en oppfatning om at beboerne hadde rettigheter til fisket. Den har således hatt avgjørende betydning for deres fiskerett. Hvis beboerne faktisk *hadde* rett til å fiske i 1893, var dommen også avgjørende. Det fantes ikke adkomstdokumenter som kunne bevise at beboerne var gitt en fiskerett. Staten gjorde etter ervervelsen av grunnen i 1866 flere forsøk på å hindre beboerne i å fiske i elva. Staten lyktes også med dette, blant annet ved en fellende straffedom i 1873. Hvis beboerne hadde en fiskerett før 1893, anser jeg det som svært sannsynlig at de ville mistet denne hvis Trondhjem overrett hadde kommet til motsatt resultat i 1893-dommen. Slik jeg ser det, er det altså straffesaken fra 1893 som er den viktigste årsaken til at beboerne i Nordreisa i dag har rettigheter til fisket i Reisaelva. En straffesak har fått avgjørende betydning for et privat rettsforhold.

Jeg har observert at synet på beboernes fiskerett har vært rimelig stabilt i perioden. Siden 1893 har det i hovedsak vært enighet om at beboerne har rettigheter til fisket, men at rettighetene ikke er eksklusive. En medvirkende årsak til dette kan kanskje være at bakgrunnsretten har vært uendret i hele perioden. Lovendringer har ikke bidratt til endring av rettsforholdene eller endringer i lokale rettsoppfatninger. Når det gjelder det at beboerne har fiskerett, har nok 1893-dommen bidratt til å sikre en stabil oppfatning om dette. Bruk av elva, og tanker om hvorfor man har rett til å bruke elva, kan endre seg med tidens løp. 1893-dommen er imidlertid et fast holdepunkt som beboerne hele tiden har kunnet vise til som begrunnelse for hvorfor de har fiskerett. Jeg mener derfor at dommen, og det at den var så godt kjent, har bidratt til å sikre beboernes fiskerett.

Når jeg har sett på utviklingen beboernes fiskerettigheter, har jeg også observert at grunneierne gjennomgående blir favorisert. Dette fremkommer blant annet gjennom at bevisbyrden påhviler den som hevder å ha rettigheter i strid med grunneierens rett, se punkt 3.7.3.

Også i min egen drøftelse av rettighetene i 1893 kom jeg til at grunneierne måtte ha rettigheter til fisket når det ikke var klart at beboernes rettigheter var totale og eksklusive.

Noen av beboerne jeg har snakket med i Nordreisa har vist til Svartskog-dommen¹¹² og ment at noe lignende må gjelde for Nordreisa. Som kjent kom Høyesterett i denne saken til at befolkningen i Manndalen i Kåfjord hadde ervervet eiendomsrett til et utmarksområde ved alders tids bruk. I denne oppgaven vil jeg ikke konkludere endelig med hensyn til om beboerne i Nordreisa kan påberope seg for eksempel alders tids bruk eller andre grunnlag for å hevde at de har mer omfattende rettigheter til fisket enn det som følger av jordskifte dommene fra 1991. Siden beboerne nevnte Svartskog-dommen, finner jeg likevel grunn til å kommentere ett forhold: Reglene om alders tids bruk har til formål å verne om den bestående tilstand. Derfor anser jeg det klart at disse reglene ikke kan brukes som grunnlag for å endre på den rettsstilstanden som har etablert seg gjennom over 100 år siden 1893, og som har blitt presisert og rettskraftig avgjort i 1991.

Jeg har avgrenset mot å behandle samerettslige regler i denne oppgaven. Jeg tar derfor forbehold om at konklusjonene kan bli annerledes dersom slike regler trekkes inn i drøftelsene. Også her finner jeg likevel grunn til å bemerke at rettsstilstanden er fast og etablert og at fordelingen av andelene i fisket er rettskraftig avgjort. Dersom urfolks rettigheter ikke er tilstrekkelig ivaretatt slik rettsstilstanden er i dag, er kanskje løsningen å ivareta disse rettighetene ved lovgivning, snarere enn at rettsstilstanden endres av domstolene. Et mulig skritt i denne retningen kan være å etablere Hålogalandsallmenningen, slik det er foreslått i NOU 2007:13A og B.

Hovedinntrykket etter å ha gått gjennom utviklingen i Reisaelva fra 1893 til i dag, er at dagens rettsstilstand fremstår som riktig og god sett i lys av utviklingen og den historiske bruken av elva. Det kan hende at grunneierne har fått en for stor andel i fisket, og at beboerne kanskje skulle hatt flertall i elvelaget. Jeg har imidlertid tro på at den nye ordningen

¹¹² Rt. 2001 s. 1229.

som er fastsatt ved jordskiftesaken i 2013 kan bøte på noen av de problemer som meldte seg ved forvaltningen av elva de siste årene før denne saken. Med forbehold om de avgrensninger jeg har gjort i denne oppgaven, er min vurdering at det ikke har blitt begått noen stor urett overfor beboerne i Nordreisa, og at deres rettsstilling i dag ikke er dårligere enn det forholdene i 1893 og den senere utvikling skulle tilsi.

6 Litteratur

Lover, forarbeider og annet regelverk

- 1775 Kongelig Resolution ang. Jorddelingen i Finmarken samt Bopladses Udvísning og Skyldlægning sammesteds av 27. mai 1775.
- 1687 Kong Christian Den Femtis Norske Lov av 15. april 1687.
- 1874 Lov angaaede visse Brugs-rettigheter over fremmed Eiendom (snikhevdloven) av 23. mai 1874.
- 1905 Lov om Laks- og Sjørrettfiskeriene m. v. av 8. april 1905.
- 1915 Lov om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) av 13. august 1915 nr. 6.
- 1930 Lov om laks- og sjørrettfiskeriene m. v. av 27. februar 1930 nr. 5.
- 1940 Lov om vassdragene (vassdragsloven) av 15. mars 1949 nr. 3.
- 1964 Lov om laksefisket og innlandsfisket av 6. mars 1964.
- 1968 Lov um særlege råderettar over framand eigedom (servituttlova) av 29. november 1968.
- 1979 Lov om jordskifte o.a. (jordskifteloven) av 21. desember 1979 nr. 77.
- 1980 Rettleiing for utføring av jordskiftesaker etter lov om jordskifte o.a. av 21. desember 1979 (Rundskriv fra Landbruksdepartementet av 18. juli 1980).
- 1986 Forskrift om vern for Reisa nasjonalpark/Ráisa álbmotlas meahcci, Nordreisa kommune, Troms av 28. november 1986 nr. 2012 (FOR-1986-11-28 nr. 2112).
- 1991 Lov om statsforetak (statsforetaksloven) av 30. august 1991 nr. 71.
- 1992 Lov om laksefisk og innlandsfisk mv. (lakse- og innlandsfiskloven) av 15. mai 1992 nr. 47.
- 2005 Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) av 17. juni 2005 nr. 90.
- 2007 Lov om reindrift (reindriftsloven) av 15. juni 2007 nr. 40.

Ot.prp. nr. 21 (1903-1904) *Ang. udfærdigelse af en lov om laks- og sjørrretfiskeriene m. v. Innstilling fra Innlandsfiskekomitéen.* Oslo, 1948.

Tilråding frå komiteen til revisjon av lakselovverket. Oslo, 1956.

NUT 1960:1 Rådsegn 5 *Om særlege råderettar over framand eigedom*

NOU 2001:32 A *Rett på sak. Lov om tvisteløsning (tvisteloven).*

NOU 2007:13 A *Den nye sameretten; Utredning fra Samerettsutvalget Del I, II og III (kap. 1-15).*

NOU 2007:13 B *Den nye sameretten; Utredning fra Samerettsutvalget Del III (kap. 16-24).*

NOU 2007: 14 *Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms. Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget.*

Rettsavgjørelser

Rt. 1849 s. 513

Rt. 1852 s. 404

Rt. 1856 s. 375

Rt. 1880 s. 337

Rt. 1897 s. 375

Rt. 1912 s. 433

Rt. 1919 s. 200

Rt. 1933 s. 707

Rt. 1936 s. 923

Rt. 1955 s. 30

Rt. 1971 s. 1002

Rt. 1978 s. 1242

Rt. 1991 s. 1311

Rt. 1994 s. 257

Rt. 1995 s. 664

Rt. 1997 s. 1608

Rt. 2001 s. 1229

Rt. 2003 s. 1842

Trondhjem overretts dom av 15. mai 1893.

Lyngen sorenskriveris dom av 31. mai 1923.

Lyngen herredsretts dom av 2. mai 1956 (RG 1957 s. 337).

Hålogaland lagmannsretts dom av 11. januar 1957 (RG 1957 s. 337).

Lyngen herredsretts dom av 1. februar 1979.

Hålogaland lagmannsretts dom av 27. mars 1980.

Nord-Troms jordskifteretts dommer nr. 1 og 2 av 24. april 1991.

Nord-Troms jordskifterett sak 1900-1988-0003.

Rettsbok 1 Rettsbok fra Nord-Troms jordskifterett sak 1900-1988-0003.
Rettsboka foreligger som dokument nr. 2 i Nord-Troms jordskifterett sak 1900-2012-0051. Rettsboka finnes på følgende internettadresse:
http://www.domstol.no/upload/JORDSKIFTE/JTRM/Reisaelva/Dokumenter_i_saken/Doknr%20002%20-%201900-1988-0003-rettsbok.pdf

Nord-Troms jordskifterett sak 1900-2012-0051.

Rettsbok 2 Rettsbok fra Nord-Troms jordskifterett sak 1900-2012-0051.
Rettsboka er tilgjengelig på følgende internettadresse:
<http://www.domstol.no/upload/JORDSKIFTE/JTRM/Reisaelva/Rettsbok/1900-2012-0051-Rettsbok.pdf>
Dokumentene i saken er tilgjengelige på følgende internettadresse:
<http://www.domstol.no/no/Jordskifte-enkelt-domstol/Nord-Troms-jordskifterett/Reisaelva/Dokumenter-i-saken/>

Juridisk litteratur

Aasland, Gunnar. *Rettskraftens subjektive grenser i tvistemål*. I: Jussens venner. (1988). s. 211-228. (Sitert fra Lovdata).

Brandt, Frederik. *Tingsretten, fremstillet efter den norske lovgivning*. 2. utg. Kristiania, 1878.

- Eckhoff, Torstein. *Rettskildelære*. 5. utg ved Jan E. Helgesen. Oslo, 2001.
- Eckhoff, Torstein. *Rettskraft*. Oslo, 1945.
- Eriksen, Gunnar. *Alders tids bruk*. Bergen, 2008.
- Eriksen, Gunnar. *Foreldelse, hevd og alders tids bruk*. I: Natur, rett, historie. Kirsti Strøm Bull (red.) Oslo, 2010, s. 53-78.
- Falch, Ingvald. *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*. Oslo, 1988. (Institutt for privatretts stensilsérie; nr. 118).
- Falkanger, Thor og og Aage Thor Falkanger. *Tingsrett*. 7. utg. Oslo, 2013.
- Gjelsvik, Nikolaus. *Norsk tingsrett forelesninger*. 3. utg ved Erik Solem. Oslo, 1936.
- Karterud, Terje. *Kommentar til lakse- og innlandsfiskeloven*. I: Norsk lovkommentar nettversjon [Sitert 16. november 2013].
- Nærstad, Henry. *Loven om laksefiske og innlandsfiske med kommentar*. Oslo, 1973.

Andre skriftlige kilder

- 1957 Leiekontrakt av 3. mai 1957 mellom Nordreisa jeger- og fiskerlag og Lyng-
 en skogforvaltning (vedlegg 3).
- 1980 Brev fra advokat Trygve Fjeld til Miljøverndepartementet 21. april 1980
 (vedlegg 4).
- 1988 Krav om jordskifte 11. april 1988. Kravet om jordskifte foreligger som do-
 kument nr. 39 ”*Krav om jordskifte i sak 1900-1988-0003*” til Nord-Troms
 jordskifterett sak 1900-2012-0051. Dokumentet er tilgjengelig på følgende
 internettadresse:
 [http://www.domstol.no/upload/JORDSKIFTE/JTRM/Reisaelva/Dokumenter
_i_saken/Doknr%20039%20-
%20Krav%20om%20jordskifte%20i%20sak%201900_1988_0003.pdf](http://www.domstol.no/upload/JORDSKIFTE/JTRM/Reisaelva/Dokumenter_i_saken/Doknr%20039%20-%20Krav%20om%20jordskifte%20i%20sak%201900_1988_0003.pdf)
- 1989 Annonse i Nordlys 17. januar 1989 (vedlegg 5). Annonsen er en del av do-
 kument 40 ”*Summarisk innkalling i sak 1900_1988_0003*” til Nord-Troms
 jordskifterett sak 1900-2012-0051. Dokumentet er tilgjengelig på følgende
 internettadresse:
 <http://www.domstol.no/upload/JORDSKIFTE/JTRM/Reisaelva/Dokumenter>

- [_i_saken/Doknr%20040%20-%20Summarisk%20innkalling%20i%20sak%201900_1988_0003.pdf](#)
- 1991 Annonse i Nordlys 26. februar 1991 (vedlegg 6).
- 1992 Nordreisa kommunes møtebok 3. september 1992 sak 147/92.
- 1989–1994 Artikler i avisa Nordlys 19. januar 1989, 9. september, 14. og 15. oktober 1992 og 25. mars 1994.
- 2002 Vedtekter for Alta Laksefiskeri Interessentskap, sist endret 14. desember 2002. <http://www.altalaks.no/Default.aspx?id=58> [sisert 16. november 2013]
- 2008 Kart over Reisaelva (vedlegg 1). Wikipedia. *Map of Nordreisa municipality, Norway*. (2008, 5. desember). Hentet fra http://no.wikipedia.org/wiki/Fil:Nordreisa_map.jpg
- 2012 Krav om jordskifte 25. oktober 2012. Kravet om jordskifte foreligger som dokument nr. 1 ”krav” til Nord-Troms jordskifterett sak 1900-2012-0051. Dokumentet er tilgjengelig på følgende internettadresse:
http://www.domstol.no/upload/JORDSKIFTE/JTRM/Reisaelva/Dokumenter_i_saken/Doknr%20001%20-%20krav.pdf

Muntlige kilder

Intervjuer med syv beboere i Nordreisa 16. og 17. oktober 2013. Det foreligger notater fra intervjuene, men samtalene ble ikke tatt opp på bånd og jeg har ikke stenografiske referater. Beboerne er referert til som ”beboer 1”, ”beboer 2”, ... i teksten.

7 Vedlegg

Vedlegg 1: Kart over Reisaelva

Vedlegg 2: Dom fra Trondhjem overrett 15. mai 1893

Vedlegg 3: Leiekontrakt av 3. mai 1957

**Vedlegg 4: Brev fra advokat Trygve Fjeld til Miljøverndepartementet 21. april
1980**

Vedlegg 5: Annonse i Nordlys 17. januar 1989

Vedlegg 6: Annonse i Nordlys 26. februar 1991